

DZIENNIK URZĘDOWY WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Łódź, dnia 21 kwietnia 2017 r.

Poz. 2259

UCHWAŁA NR XLIV/313/2017 RADY GMINY KSAWERÓW

z dnia 15 marca 2017 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Ksawerów na lata 2017-2020

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 446, poz. 1579, poz. 1948) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z 2015 r. poz. 397, poz. 774, poz. 1505, z 2016 r. poz. 1330, poz. 1887, poz. 1948) Rada Gminy Ksawerów uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Ksawerów na lata 2017–2020, w brzmieniu załącznika do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Ksawerów.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego.

Przewodnicząca Rady Gminy Ksawerów

mgr inż. Maria Wróbel

Załącznik do uchwały Nr XLIV/313/2017
Rady Gminy Ksawerów
z dnia 15 marca 2017 r.

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA GMINY KSAWERÓW
na lata 2017–2020**

Ksawerów 2017

Spis treści:

1. Wstęp
  - 1.1. Cel i metoda opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Ksawerów na lata 2017-2020
2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego gminy Ksawerów
  - 2.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa
    - 2.1.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów ze strategią rozwoju województwa łódzkiego
    - 2.1.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów z planem zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego
  - 2.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów z wojewódzkim programem opieki nad zabytkami w województwie łódzkim
  - 2.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017
  - 2.4. Strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków
  - 2.5. Uwarunkowania ustawowe i instytucjonalne funkcjonowania ochrony dóbr kultury
3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Ksawerów
  - 3.1. Historia rozwoju obszaru gminy
  - 3.2. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych
  - 3.3. Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy
  - 3.4. Zabytki ruchome
  - 3.5. Krajobraz kulturowy
  - 3.6. Zabytki archeologiczne
  - 3.7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego
    - 3.7.1. Uwarunkowania wewnętrzne wynikające ze stanu zachowania zabytków
    - 3.7.2. Uwarunkowania wewnętrzne wynikające z opracowań strategicznych opracowanych dla gminy Ksawerów
    - 3.7.3. Uwarunkowania wewnętrzne wynikające ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Ksawerów
    - 3.7.4. Uwarunkowania wewnętrzne wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy Ksawerów
4. Cele Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Ksawerów na lata 2017–2020
5. Kierunki działań dla realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Ksawerów na lata 2017-2020
6. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Ksawerów na lata 2017-2020
7. Monitoring działania Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Ksawerów na lata 2017-2020
8. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Ksawerów na lata 2017-2020.

1. Wstęp

Gmina Ksawerów położona jest w centralnej części województwa łódzkiego w północno - wschodniej części powiatu pabianickiego. Siedzibą władz gminnych jest miejscowość Ksawerów. Powierzchnia gminy wynosi ponad 13,64 km², a obszar ten zamieszkuje 7 692 mieszkańców¹⁾.

Gmina Ksawerów graniczy od północy z gminą - miastem Łódź, od wschodu z gminą Rzgów (powiat łódzki wschodni), od południa i zachodu z miastem Pabianice.

Rzeźba terenu gminy została utworzona w głównej mierze przez zlodowacenie środkowopolskie, a następnie przekształcona w zmiennych warunkach klimatycznych okresów: międzylodowcowego, peryglacialnego oraz współczesnego. Gmina leży na równinie morenowej Wysoczyzny Łaskiej, która w tej części jest przedpołem krawędzi Wzniesień Łódzkich. W kierunku zachodnim maleje bezwzględna wysokość form powierzchni i urozmaicenie. Różnica między najwyższym wzniesieniem powierzchni – 201,2 m n.p.m. (skrzyżowanie ulic Granicznej i Nowowolskiej) a najniższym punktem powierzchni – 180,1 m n.p.m. (dno doliny bezimiennego dopływu rzeki Dobrzyńki na przecięciu północnej granicy gminy) wynosi 21,1 m na przestrzeni zaledwie 0,53 km. Obszar gminy to klasyczna równina Wysoczyzny Łaskiej, rozcięta słabo zarysowanymi dolinami rzeki Gadki i dopływu rzeki Dobrzyńki (deniwelacje między dnem dolin a wysoczyzną oscylują zaledwie w granicach 2–4 m).

Przez obszar gminy przebiega droga wojewódzka – odcinek Łódź – Pabianice oraz droga krajowa Nr 71 – odcinek Rzgów - Pabianice. Miejscowość Ksawerów jest jedną z niewielu wsi w Polsce posiadającą, połączenie tramwajowe z miastem wojewódzkim - przez teren gminy przebiega druga co do długości trasa tramwajowa w Polsce, łącząca Pabianice ze Zgierzem.

W strukturze powierzchni gminy Ksawerów użytki rolne zajmują 74%, a użytki leśne 14%. W gminie przeważają gleby brunatne zaliczane do II i III klasy bonitacyjnej, tworzące dobry pszenny i bardzo dobry żytni kompleks rolniczej przydatności gleb. Występują także gleby bielcowe i rdzawe zaliczane do III i IV klasy bonitacyjnej. Ze względu na procesy urbanizacyjne duża część gleb dobrych i średnio dobrych (gleby klasy II i III) w gminie zostało zajętych pod zabudowę przemysłową i mieszkaniową.

Na terenie gminy zlokalizowana jest Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna – Podstrefa Pabianice – Kompleks Widzew. Jest to strefa rozproszona, składająca się z czterech podstref, z czego jedna znajduje się w gminie Ksawerów.

W granicach administracyjnych gminy Ksawerów znajdują się obszar wsi Ksawerów (wraz z Kolonią Wola Zaradzyńska, Teklinem, Widzewem i Żdżarami) oraz wsie Nowa Gadka i Wola Zaradzyńska.

Na zasób kulturowy gminy składają się układy przestrzenne, obiekty budowlane, układy zieleni oraz stanowiska archeologiczne.

Podmiotem przesądającym o treści gminnego Programu opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów jest samorząd gminny. Cele przyjęte w Programie realizowane będą w wyniku różnorodnych działań prowadzonych przez władze gminy. Władze samorządowe oddziaływać będą na całą społeczność gminy, tak, by wywołać ich zachowania prowadzące do realizacji celów określonych w Programie.

Przedmiotem Programu jest dziedzictwo i krajobraz kulturowy gminy. Odbiorcą Programu jest społeczność gminy - zarówno właściciele i użytkownicy terenów i obiektów zabytkowych, jak i pozostali mieszkańcy gminy, dla których obiekty i obszary zabytkowe są elementami wyróżniającymi jej obszar z otoczenia.

Gminny program opieki nad zabytkami, stanowiący instrument koordynacyjny wdrażania gminnych polityk przestrzennych, powinien przyczynić się do istotnej poprawy stanu zasobów gminnego dziedzictwa kulturowego poprzez określenie działań edukacyjnych, organizacyjnych i finansowych oraz upowszechnienie w świadomości społeczeństwa gminy potrzeb i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego.

1.1. Cel i metoda opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Ksawerów na lata 2017–2020.

Celem opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów, stanowiącego jeden z instrumentów koordynacyjnych wdrażania gminnych polityk przestrzennych, jest poprawa stanu zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. W programie określone są działania organizacyjne i finansowe ukierunko-

wane na elementy dziedzictwa kulturowego oraz edukacyjne kierowane do mieszkańców gminy - dla upowszechnienia w świadomości społeczeństwa potrzeb i zasad ochrony tego dziedzictwa.

Efektom realizacji Programu będzie, poza poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków, podniesienie wrażliwości jej mieszkańców na potrzeby związane z utrzymaniem i ochroną tego dziedzictwa.

Art. 85. ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z późniejszymi zmianami) stanowi, że w krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się w szczególności cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji. Przez analogię podobny zakres przyjmuje się dla opracowania programu sporządzanego dla obszaru gminy.

Ustawowe cele opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami określone są w art. 87 ust. 2 ww. ustawy. W myśl tego przepisu gminny program opieki nad zabytkami ma na celu w szczególności:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Gminny program opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów na lata 2017–2020 jest aktualizacją opracowania wynikającego z przepisów art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z późniejszymi zmianami), sporządzonego dla obszaru gminy w jej granicach administracyjnych, a odnoszącego się do zasobu i uwarunkowań funkcjonowania jej dziedzictwa kulturowego.

Pierwsze opracowanie – Gminny program opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów na lata 2011–2014 wykonany został przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Łodzi w 2010 r.²⁾ Był on także pierwszym opracowaniem dotyczącym dziedzictwa kulturowego, wykonanym dla obszaru gminy. Wówczas dokonano pełnej diagnozy stanu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy oraz określono kierunki działań prowadzących do poprawy jego kondycji. Uznano, że uzyskanie pełnego efektu przyjętych kierunków działań, wymaga znacznie dłuższego okresu realizacji niż ustawowo określone dla konkretnego Programu cztery lata. Wobec tego opracowanie to przewidywało realizację działań o charakterze przygotowawczym, prowadzących do realizacji pełnej wizji poprawy stanu dziedzictwa kulturowego gminy w wyniku działania kolejnych Programów.

W 2015 r. dokonano analizy treści Gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów na lata 2011–2014 wykonanego przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Łodzi w 2010 r. Uznano, że określone w nim cele i kierunki działań powinny zostać przyjęte w Programie opracowanym na lata późniejsze pod warunkiem ich zaktualizowania, ze względu na efekty działań podjętych wobec elementów dziedzictwa kulturowego gminy po 2010 roku. W okresie tym m. in. zakończono prace przy adaptacji wpisanego do wojewódzkiej ewidencji zabytków budynku byłej Przychodni Zdrowia na Gminny Dom Kultury z Biblioteką w Ksawerowie (willa przy ul. Jana Pawła II nr 1). Wobec powyższego Gminny program opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów na lata 2017–2020 stanowi aktualizację wspomnianego wyżej Programu opracowanego na lata 2011–2014 przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Łodzi. W treści niniejszego Programu pozostawiono tekst niektórych rozdziałów z Programu na lata 2011–2014, opracowując rozdziały w problematykach, które uległy zmianie w stosunku do treści tego Programu.

W niniejszym Programie wykorzystano Gminną Ewidencję Zabytków dla gminy Ksawerów wykonaną przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Łodzi w maju 2007 roku, zaktualizowaną przez pracowników Urzędu Gminy Ksawerów w drugiej połowie 2016 roku.

Podstawę prawną opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów stanowią:

1. Rozstrzygnięcia ustawowe:

- Art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 r. poz. 446, z późniejszymi zmianami), stwierdzający, że: „Zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy.

W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

- Art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, z późniejszymi zmianami), stanowiący, że:
  - wójt sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami,
  - gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
  - gminny program opieki nad zabytkami ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
  - z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami wójt sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy.

2. Gminna Ewidencja Zabytków dla gminy Ksawerów wykonana przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Łodzi w maju 2007 roku, zaktualizowana w drugiej połowie 2016 roku.

2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego gminy Ksawerów

2.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

2.1.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów ze strategią rozwoju województwa łódzkiego.

Strategia rozwoju województwa łódzkiego³⁾ przyjmuje następującą wizję rozwoju regionu:

**Region spójny terytorialnie i wizerunkowo,
kreatywny i konkurencyjny w skali kraju i Europy,
o najlepszej dostępności komunikacyjnej,
wyróżniający się atrakcyjnością i wysoką jakością życia.**

Tej wizji rozwoju odpowiada misja regionu łódzkiego zorientowana na:

**Prowadzenie zintegrowanej i terytorialnie ukierunkowanej
polityki zrównoważonego rozwoju,
opartej na współpracy gospodarczej,
budowaniu więzi społecznych oraz tożsamości regionalnej.**

Kierunki działań przyjęte dla realizacji misji rozwoju województwa dotyczą także ochrony i opieki nad zabytkami.

Strategia zakłada:

- budowanie spójności społecznej w wymiarze regionalnym przez świadomość regionalną i lokalną, tożsamość kulturową, samoorganizację społeczności oraz współpracę między grupami i samorządami terytorialnymi,

- wykorzystanie kapitału społecznego - istotnego czynnika warunkującego rozwój społeczno-gospodarczy województwa. Strategia uznaje, że istotnym czynnikiem budowania tego kapitału jest poczucie tożsamości regionalnej, czemu sprzyja poznawanie własnego dziedzictwa kulturowego, szacunek wobec tradycji, wspieranie kultury ludowej, pogłębianie wiedzy o regionie. Identyfikacja ludzi z miejscem zamieszkania skłania do odpowiedzialności i dbałości o nie. Szczególne znaczenie przypisuje m. in. edukacji i promocji postaw sprzyjających wspólnemu działaniu, dbaniu o lokalną przestrzeń oraz kształtowaniu postaw proekologicznych, wykorzystaniu walorów turystycznych i kulturalnych do promocji regionu,
- utworzenie systemu przyrodniczo-kulturowego w obszarze powiązań Aglomeracji Łódzkiej, m. in. poprzez: wspieranie działań na rzecz obejmowania ochroną terenów zieleni, lasów oraz obiektów i obszarów zabytkowych, ich rewaloryzacji oraz połączenie tych elementów w spójny system przyrodniczo - kulturowy, przeciwdziałanie niekontrolowanej suburbanizacji, promocję walorów przyrodniczych i kulturowych,
- rewitalizację zdegradowanych obszarów mieszkaniowych i przemysłowych, w tym rewaloryzację zabytkowych układów przestrzennych oraz obiektów zabytkowych, m. in. poprzez: wsparcie dla tworzenia i realizacji zintegrowanych projektów obejmujących kompleksową odnowę obszarów, wspieranie prac konserwatorskich prowadzących do odnowy obiektów i obszarów zabytkowych oraz wykorzystania obiektów zabytkowych na cele kulturalne, społeczne, edukacyjne, turystyczne, gospodarcze, organizowanie konkursów na najlepiej przeprowadzone rewitalizacje i rewaloryzacje,
- kształtowanie krajobrazu kulturowego, w tym zapobieganie procesom chaotycznej suburbanizacji oraz propagowanie dobrych wzorców architektury regionalnej, m. in. poprzez: stymulowanie opracowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, studiów historycznych i katalogów budownictwa regionalnego, wspieranie konkursów na najlepsze projekty urbanistyczne, promocję walorów krajobrazu kulturowego, zwłaszcza mogących tworzyć symbole miejsca.

Spodziewane rezultaty przyjętych strategicznych kierunków działań dla opieki nad zabytkami gminy Ksawerów:

- uznanie wagi spraw związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
- stworzenie warunków do uzyskania społecznej akceptacji dla działań prowadzonych na rzecz dziedzictwa kulturowego,
- uzyskanie wsparcia finansowego dla działań prowadzących do ochrony przestrzeni traktowanej jako dobro publiczne, w tym zachowania jej walorów kulturowych i społecznych.

2.1.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów z planem zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego⁴⁾ określa wśród przyjętych kierunków polityki przestrzennej województwa m.in. **strefę działania „Powiązania środowiskowe i kulturowe”**, w ramach której formułuje **cel główny – „Kształtowanie tożsamości regionalnej z wykorzystaniem walorów przyrodniczych, kulturowych i turystycznych regionu.”**, a w nim m. in. **kierunek działania „Zachowanie i ochrona materialnych i niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego województwa”**.

W części omawiającej monitoring stanu i zmian przestrzeni województwa określone zostały wskaźniki oceny ww. kierunku działania. Są to: liczba historycznych układów rozplanowania wpisanych do rejestru zabytków, liczba przeprowadzonych rewitalizacji i rewaloryzacji obiektów zabytkowych, liczba utworzonych pomników historii i parków kulturowych, liczba utworzonych skansenów.

Według planu zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego obszar gminy Ksawerów znajduje się w granicach łódzkiego obszaru metropolitalnego, na obszarze aglomeracji łódzkiej. Sama miejscowość Ksawerów należy do ośrodków urbanizujących się - potencjalnych ośrodków miejskich, natomiast rolnictwo w obszarze metropolitalnym odgrywać będzie coraz mniejszą rolę. W układzie międzyregionalnym teren gminy leży w granicach potencjalnej strefy bipolarnego, zintegrowanego regionu metropolitalnego warszawsko-łódzkiego. W omawianym obszarze stwierdzono możliwość m.in.:

- występowania żywiolowo narastającego procesu urbanizacji, trudnej do wyposażenia w sieci infrastruktury komunalnej oraz silnie oddziaływującej na środowisko przyrodnicze i krajobraz,
- wystąpienia potrzeby uwzględnienia ochrony różnorodności biologicznej i krajobrazowej, zachowanie odpowiednich proporcji między terenami biologicznie czynnymi, a terenami zabudowanymi oraz minimalizowanie uciążliwości zagospodarowania.

Wśród zadań dla realizacji ponadlokalnych celów publicznych na terenie gminy Ksawerów plan przewiduje realizację fragmentu drogi ekspresowej S-14 przebiegającej od obwodnicy Zgierza do węzła „Róża” na drodze ekspresowej S-8 oraz na drodze krajowej Nr 1 Gdańsk – Łódź – Katowice, ulicy Ustronnej wraz z węzłem z ul. Pabianicką, a na drodze krajowej Nr 14 obwodnicę Ksawerowa i Pabianic do trasy S-14.

Plan przewiduje także wzmocnienie funkcji ośrodka subregionalnego Pabianic, bezpośrednio sąsiadującego z terenem gminy Ksawerów.

Plan województwa ustala ochronę przed niekontrolowanym rozwojem zabudowy terenów podmiejskich, szczególnie okolic Łodzi, często o dużej atrakcyjności przyrodniczej.

W zakresie rozwoju turystyki i rekreacji plan przewiduje m.in. rozwój funkcji wypoczynkowo-rekreacyjnej obejmujący pas w promieniu 20-30 km od centrum Łodzi, obejmujący m.in. obszar gminy Ksawerów. Istotną funkcją tego obszaru, jest funkcja weekendowa i urlopowa w oparciu o indywidualne działki rekreacyjne i tzw. „drugie domy”.

Spodziewane rezultaty określonych w planie zagospodarowania przestrzennego województwa działań przestrzennych dla opieki nad zabytkami gminy Ksawerów:

- dostępność gminy dla potencjalnych inwestorów w związku z jej korzystnym położeniem w relacji z miastem wojewódzkim,
- uwzględnienie w rozwoju obszaru województwa lokalnych uwarunkowań przestrzennych,
- przeciwdziałanie degradacji krajobrazu kulturowego gminy,
- ochrona prawna obszarów i obiektów zabytkowych.

2.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Ksawerów z wojewódzkim programem opieki nad zabytkami w województwie łódzkim

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2012 – 2015⁵⁾ jako wizję rozwoju przyjmuje się, że Łódzkie to:

„Region spójny wizerunkowo, wyróżniający się różnorodnością walorów dziedzictwa kulturowego i spuścizny dziejowej, stanowiących podstawę wielokulturowej tożsamości województwa łódzkiego”.

Misją programu jest:

„Prowadzenie zintegrowanej polityki zarządzania dziedzictwem kulturowym, opartej na partnerskiej wielopodmiotowej współpracy, kształtowaniu świadomości społecznej i promocji różnorodności kulturowej”.

Celem strategicznym jest:

„Zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa kulturowego i spuścizny dziejowej”.

Program wskazuje trzy cele operacyjne i siedem działań, które zgodnie z zasadą planowania zintegrowanego wpisują się w Strategię Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020 oraz Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego. Ich realizacja wymaga podjęcia ścisłej współpracy i zaangażowania jednostek samorządowych wszystkich szczebli, instytucji rządowych odpowiedzialnych za ochronę zabytków, jednostek kulturalnych, naukowych i oświatowych oraz instytucji pozarządowych i prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych.

Wyznaczone w Programie cele operacyjne i działania dla ich realizacji to:

Cel operacyjny **1. Regionalny system zarządzania dziedzictwem kulturowym.**

Działanie 1 Stworzenie mechanizmu współpracy w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym.

Działanie 2 Cyfryzacja zasobów ewidencyjnych dziedzictwa kulturowego w regionie łódzkim.

Cel operacyjny **2. Atrakcyjność krajobrazu kulturowego.**

Działanie 3 Rewitalizacja układów przestrzennych miast i wsi.

Działanie 4 Poprawa stanu obiektów i obszarów zabytkowych.

Działanie 5 Poprawa stanu i dostępności zabytków ruchomych w muzeach oraz obiektach sakralnych.

Cel operacyjny **3. Tożsamość wielokulturowa regionu.**

Działanie 6 Kreowanie różnorodności kulturowej.

Działanie 7 Edukacja kulturowa mieszkańców województwa.

Spodziewane rezultaty określonych w wojewódzkim programie opieki nad zabytkami w województwie łódzkim działań dla opieki nad zabytkami gminy Ksawerów:

- wspieranie ochrony obiektów „in situ”,
- umieszczenie obiektów i obszarów zabytkowych w elektronicznej bazie danych,
- powstawanie szlaków turystycznych w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego gminy,
- wspieranie wydawnictw dotyczących obiektów i obszarów zabytkowych na terenie gminy,
- prowadzenie szkoleń i działań edukacyjnych dla dzieci i dorosłych mieszkańców gminy,
- ułatwienie dostępu do funduszy pomocowych Unii Europejskiej.

2.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017

Krajowy programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami⁶⁾ opracowany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego określa cele Krajowego programu jak niżej:

Cel główny

Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków

Stwierdzając, że dziedzictwo kulturowe stanowi naturalny kapitał dla rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków, stanowi także naturalną podstawę wzmocnienia tożsamości społecznej – cel główny *Krajowego programu* zakłada, poprzez zaplanowane w celach szczegółowych działania, wzmocnienie roli dziedzictwa w życiu społecznym oraz wzmocnienie świadomości roli dziedzictwa dla rozwoju społecznego.

Cel główny programu jest wdrażany poprzez trzy cele szczegółowe:

1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce

Efektom ma być uporządkowanie i ujednoczenie stanu wiedzy o zasobie zabytków w Polsce oraz wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego wpływające na kompleksowość działań ochronnych i ich integrację z ochroną przyrody.

2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków

Prowadzący do podniesienia jakości zarządzania zabytkami i zarządzania procesami ochrony zabytków wraz z podniesieniem jakości procesów decyzyjnych w administracji dotyczących ochrony zabytków.

3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji

Zwiększający dostęp do dziedzictwa i jego aktywnej promocji – narzędzia do podnoszenia świadomości społecznej o funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się wszystkich poziomów tożsamości.

Kierunki działań dla realizacji 1 celu szczegółowego:

1. Porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C).
2. Przygotowanie ratyfikacji *Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego*.
3. Wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych.
4. Wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego.
5. Opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych.
6. Opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C).
7. Realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

Kierunki działań dla realizacji 2 celu szczegółowego:

1. Zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach.
2. Wypracowanie standardów, pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną.
3. Podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków.
4. Merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

Kierunki działań dla realizacji 3 celu szczegółowego:

1. Przygotowanie ratyfikacji *Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa*, Faro 2005.
2. Wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych.
3. Promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu.
4. Zwiększanie dostępu do zasobu dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

Spodziewane dla opieki nad zabytkami gminy Ksawerów rezultaty tak ukierunkowanych działań to:

- uzyskanie merytorycznego wsparcia w działaniach dotyczących ochrony zabytków,
- wsparcie działań prowadzących do budowania świadomości społecznej roli dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości społeczności lokalnej,
- uzyskanie dostępu do informacji o zasobie dziedzictwa kulturowego za pośrednictwem Internetu.

2.4. Strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków

W Narodowym Programie Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004–2013”, służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury⁷⁾, określone w nim kierunki działań wobec dziedzictwa kulturowego, podbudowano mechanizmami ekonomicznymi wpływającymi na skuteczność ochrony dóbr kultury. Uznano, że dziedzictwo kulturowe stanowi równocześnie przedmiot ochrony i potencjał, który powinien zostać wykorzystany dla rozwoju, bowiem tylko jego włączenie w orbitę przemian społeczno-gospodarczych daje gwarancje skutecznej ochrony.

Ochrona dziedzictwa kulturowego powinna obejmować zarządzanie funkcją obiektów zabytkowych i zmieniającym się ich potencjałem oraz poszukiwać kompromisu pomiędzy potrzebą zachowania substancji zabytkowej a zmianami w warunkach jej funkcjonowania. Potrzeba ochrony zabytków powinna dopuszczać ograniczanie prawa własności ze względu na interes społeczny, przy czym państwo powinno utworzyć system pomocy kompensujący dodatkowe obowiązki nałożone na właścicieli zabytków.

Uznano za niezbędne dokonanie zmian prawno-finansowych aspektów ochrony zabytków, w tym rozszerzenie systemu ulg podatkowych oraz utworzenie Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków.

W obowiązującej ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zastosowano regułę przekazywania niektórych zadań ochrony dóbr kultury jednostkom samorządu terytorialnego, w tym gminom. Ustawowo zagwarantowany udział służb konserwatorskich w powstawaniu opracowań planistycznych wymaga rezerwowania środków finansowych dla zapewnienia możliwości opracowywania specjalistycznych ekspertyz przydatnych dla prac nad studiami uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin i miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego gmin.

Program uznaje za niezbędne dokonanie zmian prowadzących do usamodzielnienia służb konserwatorskich w województwach i podporządkowanie ich bezpośrednio Ministrowi Kultury i Dziedzictwa Kulturowego. Jest to istotny cel polityki państwa w zakresie ochrony zabytków w Polsce.

Celem strategicznym Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego” jest:

**Intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego,
w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.**

Celami częściowymi programu są:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w dokumentowaniu i ochronie zabytków,
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą,
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

Cele programu są realizowane w ramach 2 priorytetów i 5 działań:

Priorytet 1 Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe

Działanie 1.1. Wzmocnienie ośrodków dokumentacji zabytków oraz budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków.

Celami częściowymi Działania są:

- 1) poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków;
- 2) zrównoważone „urynkowanie zabytków”;
- 3) określenie zachęt dla przedsiębiorców i osób fizycznych do inwestowania w zabytki.

Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne.

W ramach działania formułowane będą projekty rewaloryzacji zabytków i ich adaptacji na cele społeczne. Program wymienia:

1. Program „Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej”, którego głównym celem jest przygotowanie potencjalnych wnioskodawców do opracowania kompleksowych projektów do funduszy strukturalnych.

2. Program: „Promesa Ministra Kultury”, którego celem jest dofinansowanie wkładu własnego beneficjentów do projektów realizowanych w ramach funduszy strukturalnych i innych funduszy europejskich.

Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych

Działanie będzie realizowane poprzez programowanie i wdrażanie kompleksowych programów dotyczących markowych produktów turystyki kulturowej w Polsce:

1. Program Narodowy Produkt Turystyczny Miasta Stołecznego Warszawa „Trakt królewski”.
2. Program „Fryderyk Chopin 2010”.

Priorytet 2 Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego

Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego

Działanie będzie realizowane poprzez:

- podnoszenie wykształcenia kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- podnoszenie zainteresowania społeczeństwa problematyką ochrony zabytków,
- powołanie zespołu naukowego zajmującego się badaniami naukowymi z sferze wpływu zachowania i rewaloryzacji dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno-ekonomiczny regionów,
- promowanie zachowania dziedzictwa kulturowego wsi poprzez aktywizację społeczności wiejskich.

Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granice

Działanie będzie realizowane poprzez wdrożenie programu „Absent Patrymonium” – sieci informacji wirtualnej o zabytkach wywożonych i zaginionych.

Spodziewane dla opieki nad zabytkami gminy Ksawerów rezultaty tak ukierunkowanych działań to:

- ustanowienie skutecznych zasad interwencyjnych robót zabezpieczających podejmowanych w przypadku zagrożenia zabytkowej substancji oraz skutecznej egzekucji zwrotu poniesionych kosztów,
- zasilenie sfery ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez pozyskanie dodatkowych środków (w tym państwowy fundusz celowy),
- wieloletnie gwarancje Ministra Kultury dla kredytów inwestycyjnych w sferze dziedzictwa kulturowego zaciąganych przez instytucje publiczne,
- wykorzystanie wypracowanych zasad postępowania i metod działania dla stworzenia markowego produktu turystycznego,
- podniesienie świadomości społeczeństwa co do wagi ochrony dziedzictwa kulturowego,
- wzbogacenie obszarów aktywizacji społecznej,
- dostęp do informacji o zabytkach.

2.5. Uwarunkowania ustawowe i instytucjonalne funkcjonowania ochrony dóbr kultury

Zabytki są objęte ochroną deklarowaną jako konstytucyjny obowiązek Państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP).

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w szeregu obowiązujących ustaw, w tym w:

- 1) ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 r. poz. 446, z późniejszymi zmianami);
- 2) ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 poz. 1446, z późniejszymi zmianami);
- 3) ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2016 r. poz. 778, z późniejszymi zmianami);

- 4) ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2016 r, poz. 672, z późniejszymi zmianami);
- 5) ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2016 r. poz. 2134, z późniejszymi zmianami);
- 6) ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2016 r. poz. 2147, z późniejszymi zmianami);
- 7) ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. z 2016 r. poz. 353, z późniejszymi zmianami);
- 8) ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2016 r. poz. 290, z późniejszymi zmianami).

Art. 3. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi, że zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4. tej ustawy stwierdza, że ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Według art. 6:

1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące w szczególności m.in:
  - a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,
  - d) dziełami budownictwa obronnego,
  - e) obiektami techniki, w tym zakładami przemysłowymi,
  - f) cmentarzami,
  - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące w szczególności m.in.:
  - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - b) kolekcjami,
  - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki,

- e) materiałami bibliotecznymi,
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Umieszczony w rozdziale drugim art. 7 stanowi, że formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenia parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 16 ust. 1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Zgodnie z art. 18:

1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji m.in. analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniając opiekę nad zabytkami.

W myśl art. 19:

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

1 a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20. stanowi, że projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W art. 21 zapisano, że ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Według art. 22 ust. 4 wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy. W ust. 5 wpisano, że w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków).

Rozdział dziewiąty ustawy określa organizację organów ochrony zabytków.

Zgodnie z art. 89 organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

W art. 91 ust. 4 określa zadania, które wykonuje wojewódzki konserwator zabytków. Są to w szczególności:

- 1) realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) sporządzanie, w ramach przyznanego środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 3) prowadzenie rejestru o wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie;
- 4) wydawanie, zgodnie z właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych;
- 5) sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych;
- 6) organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 7) opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów;
- 8) upowszechnianie wiedzy o zabytkach;
- 9) współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

3. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Ksawerów⁸⁾

3.1. Historia rozwoju obszaru gminy

W początkach państwa polskiego obszar dzisiejszej gminy Ksawerów leżał na terenie dóbr zwanych opolem lub kasztelanią chropską, w jej północno-zachodniej części. Terytorium to obejmowało teren późniejszej parafii pabianickiej. Był to obszar istotny, gdyż w pobliżu (doliny Neru i Dobrzyńki przez Łask do Łęczycy i dalej ku północy) przebiegał szlak handlowy Ruś Kijowska - Morze Bałtyckie.

Chropami nazywano teren zalesiony, położony w dolinach rzek, często zalewany. Natomiast określenie „opole” odnosiło się do wspólnoty terytorialnej niezależnych rodzin, powstałej po upadku wspólnot rodowych. W przekazach utrwaliła się nazwa kasztelanii chropskiej, która to kasztelania, co należy wyraźnie zaznaczyć w tym przypadku, nie dotyczyła funkcji administracyjnej, a jedynie określała kompleks dóbr.

Pierwsza wzmianka dotycząca opola chropskiego występuje w dokumencie z 1189 r., w którym Kazimierz Sprawiedliwy zwraca kapitule krakowskiej *chropensium prouincia*, objętą poprzednio przez niego w celu poprawienia jej stanu. Mieszkańcy chropów (określani w wyżej wymienionym dokumencie mianem „*chropenses*”) składali daninę miodową księciu, gdyż terytorium należało do dóbr książęcych do roku 1086, kiedy to Judyta Czeska, pierwsza żona Władysława Hermana, przekazała opole kapitule krakowskiej, o czym pisał Jan Długosz: „*Kanonikom bowiem Kościoła Krakowskiego /.../ nadała kasztelanię chropską z należącą do niej gromadą chłopów niewolniczych* ....

Ze względu na to że obszar leżał w znacznej odległości od ziemi krakowskiej, kapituła nie zawiadywała majątkiem bezpośrednio, lecz oddawała go w dzierżawę któremuś z kanoników, na podstawie umowy dzierżawnej - najczęściej na okres trzech lat. Kapituła uzyskiwała dla kasztelanii szereg przywilejów, np. w latach 1251 i 1286 ludność została zwolniona z wielu ciężarów publicznych. Ostatecznie miała obowiązek brać udział w działaniach wojennych prowadzonych na ziemi sieradzkiej, dostarczać pożywienie księciu i jego drużynie w czasie polowań w puszczy chropskiej, ponosić powinność tzw. przewodu rycerskiego, a także brać udział w remontach zamku i mostu w Sieradzu.

Na początku wieku XIV rolę wiodącą w majątku przejmują powstałe niedawno Pabianice. Długosz opisuje chropy jako „*Kasztelania Kropie w ziemi sieradzkiej, zwana dziś Pabianice*”. Najcenniejsze bogactwo chropów stanowiły lasy, gdyż gleby były tam mało urodzajne. Również teren dzisiejszej gminy Ksawerów był w przeważającej części porośnięty lasami. Jeszcze w XV w. kapituła otoczyła lasy ochroną, powołując leśniczego i gajowych, a korzystanie z drzewostanu obwarowując wieloma przepisami. Były one bardzo surowe - jeśli ktoś samowolnie wykarczował obszar leśny i wykorzystał go do uprawy, karano go grzywną równą cenie wyciętych drzew oraz utratą plonu wyhodowanego na tym terenie. Dzięki temu jeszcze w XVIII wieku część włości pokryta była borami (knieje Redzeńska, Poręby i Chechło).

Na niewielkich wykarczowanych obszarach, wśród lasów w XVI w. powstawały nowe osady. Jedną z najstarszych, opisanych w źródłach, miejscowością na terenie dzisiejszej gminy Ksawerów jest Wola Zaradzyńska, zwana wcześniej Wolą Rypułtowską. Wzmianki o niej pochodzą z XVI w. Jan Łaski w *Liber beneficiorum* wspomina, że na początku XVI w. dawano dziesięciny kolegiacie łęczyckiej, a plebanowi w Pabianicach tylko po korcu żyta z łąnu. W 1552 r. Wola Rypułtowska – zwana wtedy już również Zaradzeńską (Siradzeńską) ma 18 osad i 13 łąnów. Jej rozwój zahamowany został w pierwszej połowie XVIII wieku - z powodu wojen i epidemii osada została całkowicie wyludniona. Inną miejscowością wymienianą w dokumentach jest Widzów – Widzew. W dokumentach kościelnych z XVII w., a dokładnie w lustracji z 1677 r., pojawia się informacja o „folwarku widzowskim” (wioska powstała dopiero w wieku XIX).

Kanonicy wciąż pracowali nad rozwojem gospodarczym włości pabianickiej - tworzone gospodarstwa rybne, rozwijano przemysł piwowarski, gorzelniczy i młynarski.

W roku 1677 zanotowano istnienie na terenie włości pabianickiej aż 25 młynów, do których okoliczni chłopi mieli obowiązek oddawać plony. Jednak przemysł wiejski był jedynym działającym na terenie dóbr pabianickich, a stan jego rozwoju był bardzo niski.

Rok 1796 przyniósł III rozbiór Polski i pozbawił kapitułę krakowską ziem chropskich, przejętych na rzecz Prus. Mimo wielu protestów nie udało się ich odzyskać - kanonicy otrzymali tylko niewielkie odszkodowanie pieniężne. Obszar włości pabianickiej wcielono do prowincji Prus Południowych, okręgu szadkowskiego, departamentu kaliskiego.

Władze pruskie podjęły na omawianych terenach zakrojoną na szeroką skalę akcję osadniczą. Kolonizacja ta zwana była fryderycjańską, gdyż zainicjowana została przez króla Prus Fryderyka II. Jej głównym celem było wprowadzenie na nowo zajęte tereny osadników niemieckich, dla ułatwienia prowadzenia polityki germanizacyjnej na zajętych przez Prusy ziemiach polskich. Pośrednio odegrała ona pozytywną rolę w rozwoju regionu podnosząc jego kulturę rolną, poprzez wprowadzanie innowacyjności w rolnictwie i przemyśle wiejskim. W ramach działań kolonizacyjnych dzielono królewszczyzny i na tych terenach budowano nowe wsie, zasiedlając je właśnie osadnikami z Prus.

Charakterystyczne było to, że nowym koloniom nadawano uporządkowaną zabudowę w postaci regularnych ulicówek lub rzędówek, w których występowały jednakowej wielkości działki siedliskowe i znormalizowane, ściśle określone, zasady kształtowania zabudowy. Przy rozplanowywaniu zabudowy w osadzie zatrudniany był architekt. W trakcie działalności kolonizacyjnej wykształciły się dwa główne typy rozplanowań osad rzemieślniczych - całkowicie utylitarny, zazwyczaj ograniczający się do jednej lub dwóch równoległych ulic oraz założenie centralne o układzie krzyżowym. W okolicy Łodzi bezsprzeczną pozostałością kolonizacji fryderycjańskiej jest Nowosolna, o układzie gwiazdowym.

Jednocześnie z włączeniem nowych obszarów do królestwa Prus, zaczęły obowiązywać na nich stosowne zarządzenia administracyjne, mające istotne znaczenie dla dalszej działalności budowlanej. Wprowadzona została służba budowlana, która sterowała działalnością urbanistyczną i architektoniczną. Pod wpływem myśli architektonicznej szkoły berlińskiej promowane były zasady budownictwa utylitarnego, utrzymanego w formach klasycyzmu.

Na początku XIX w. władze pruskie dokonały regulacji ciągów komunikacyjnych np.: odcinek drogi między Łaskiem a Pabianicami, odcinek drogi między Pabianicami a Łodzią, których przebieg pokazuje mapa Reymanna z okresu po 1805 r. Mapa ta ma dla rozpoznania dziejów rozwoju terenu dzisiejszej gminy Ksawerów o tyle istotne znaczenie, że na niej, prawdopodobnie po raz pierwszy, pojawia się nazwa Xawerów. Kolonia zlokalizowana jest właśnie przy nowo wytyczonej drodze z Pabianic do Łodzi. A ponieważ na planie Gillego z ok. 1802-1803 r. miejscowości tej jeszcze nie zaznaczono, można przypuszczać, że mapa Reymanna określa prawdopodobny czas powstania tej osady. Dlatego też wydaje się słusznym twierdzenie, że Ksawerów jest jedną z osad fryderycjańskich. Jednak, czy i jak wyglądała regulacja kolonii przed 1805 r. trudno jednoznacznie stwierdzić z braku stosownych dokumentów.

W 1815 r. utworzone zostaje Królestwo Polskie. W związku z procesami uwłaszczeniowymi również nowe władze prowadziły akcję wytyczania nowych dróg. Budowę traktu Piotrkowskiego rozpoczęto w 1818 r. Podobnie jak pruskie regulacje dróg, tak i te przebudowy, dokonywane pod kontrolą carską, miały niewątpliwie charakter militarny.

W obu też przypadkach ich efektem są sztywne układy liniowe, prowadzone niezależnie od naturalnej konfiguracji terenu. Nowe osady starano się lokalizować w ten sposób by nie naruszać stanu posiadania dotychczasowych właścicieli, związanych przede wszystkim z rolnictwem. Urządzano je na gruntach wolnych, według systemu kolonijnego, poprzez separację gruntów folwarcznych i komasację gruntów chłopskich oraz poprzez zmianę charakteru zabudowy.

Od 1815 roku dobra pabianickie znalazły się w granicach Królestwa Polskiego i jako Dobra Rządowe Ekonomii Pabianice włączone zostały do województwa kaliskiego, w obwodzie sieradzkim, powiecie szadkowskim. Objęte zostały planem kolonizacji przemysłowej. Odpowiedzialnym za przeprowadzenie akcji uprzemysławiania na terenie woj. kaliskiego był Józef Radoszewski, Prezes Komisji Województwa Kaliskiego, jednocześnie administrator Ekonomii Rządowej w Pabianicach.

O tym, że również Ksawerów stał się osadą prządków dowiadujemy się pośrednio z dokumentów dotyczących prac nad wytyczaniem Nowego Miasta w Pabianicach. W ramach kształtowania osady pabianickiej przeprowadzono regulację ulic miasta wytyczając drogę do Rzgowa, prowadzącą wprost do „nowej kolonii prządków - Ksawerowa” (dzisiejsza ul. Warszawska prowadząca od tzw Dużego Skrętu w kierunku Łodzi).

Z 1824 r. pochodzi mapa przygotowana przez J. Woyde, na której widnieją odcinki leśne w kluczu rządowym Widzewskim, folwark Widzew, części folwarku i wsi Wola Zaradzyńska oraz szczegółowo wyrysowana osada prządków Xawerów. Plan ten, podobnie jak inne mapy osad rzemieślniczych (powstałych na podstawie postanowień namiestnika Królestwa Polskiego z września 1820 r. oraz stycznia 1821 r.), rejestruje klasycystyczne wzory układów urbanistycznych promowane wcześniej przez kolonizację fryderycjańską. Są to układy typu utylitarnego, ograniczone do kilku równoległych ulic. Ponadto wiadomo, że plany osiedli rzemieślniczych

tworzyli albo bezpośrednio inżynierowie niemieccy, wchodzący w służbę administracji Królestwa albo inżynierowie wykształceni na wzorach proponowanych przez akademię berlińską (powstało wówczas 8 nowych miast i 15 osad, w tym Łódź, Zgierz i Pabianice).

W przypadku Ksawerowa zaistniały prawdopodobnie obie te okoliczności. Brak dowodów potwierdzający przeprowadzenie regulacji osady przez władze pruskie nie wyklucza możliwości określania jej jako osady fryderycjańskiej – ze względu na formę ukształtowanie i osobę wykonawcy planu⁹⁾.

Plan pokazujący osadę z 1824 r. rozmiarem nieco przerasta inicjatywy kolonizacji pruskiej. Jest charakterystyczny dla osiedli rzemieślniczych, w których z góry przewidywano możliwość zamieszkania znacznej liczby osadników. Zapotrzebowanie na wyroby włókiennicze oraz zasady ówczesnej produkcji w tym zakresie, wymagały koncentracji sił roboczych. Stąd też układ osady przewidzianej na ponad setkę rodzin powstał jako prostokąt zamykający się między dzisiejszymi ulicami: Widzewską - Ksawerowską, Wschodnią, Mały Skręt, Zachodnią z centralnie krzyżującymi się osiami - północ - południe ul. Łódzką i wschód - zachód ul. Nowotki - Jana Pawła II. Układ parceli był równoleżnikowy, o zabudowie planowanej od strony ulic Wschodniej i Zachodniej. Przy ulicach: Mały Skręt, Nowotki - Jana Pawła II oraz Widzewskiej - Ksawerowskiej zaplanowano parcele o układzie południkowym. Obszar podzielony został na 113 (na planie numerowanych) działek. Ze źródeł wiadomo, że w nowej osadzie rządowej Ksawerów pierwsi osadnicy osiedlili się ok. 1823 r. Podstawą przekazywania terenów w dzierżawę była umiejętność przędzenia lnu i uprawy roli. Z osadnikami spełniającymi warunki, podpisywany był kontrakt wieczysto-czynszowy przed Komisją Województwa Kaliskiego. Czynszownicy otrzymywali 10 lat wolnych od opłat czynszowych. Osadnicy, którzy z różnych względów rezygnowali z działek w Ksawerowie, mogli je sprzedać kolejnym chętnym, jednak nowi nabywcy musieli spełniać te same warunki – posiadać umiejętność przędzenia lnu i uprawy roli. Decyzję o możliwości dokonania kupna – sprzedaży działki czynszowej podejmował wówczas wójt gminy Pabianice. W dokumentach archiwalnych gminy Widzew zachowało się wiele tego typu umów. Na ich podstawie można stwierdzić, że koloniści w Ksawerowie, zamieszkiwali w domach konstrukcji słupowo - ryglowej, zwanej też szkieletową, która upowszechniła się na tym terenie niewątpliwie pod wpływem kolonizacji niemieckiej.

W połowie XIX w Ksawerów był już dość dużą osadą o charakterze rzemieślniczym. Na terenie kolonii istniała szkoła elementarna, cegielnia (w kwartale południowo-wschodnim) mieszkał kowal, stolarz, szewc, cieśla, dwóch kolonistów prowadziło handel wiejski. Pojawiający się w latach 20 XIX w. na tym terenie osadnicy pochodzący z Czech i Niemiec zasiedlają nie tylko Ksawerów, ale także Teklin, Kolonię Wolę Zaradzyńską.

Na obszarze Woli Zaradzyńskiej w XIX w. znajdowała się wieś, folwark i kolonia. Wieś miała 24 domy, 262 mieszkańców, 519 mórg ziemi. Folwark miał 3 domy, 7 mieszkańców, 210 mórg. Prócz tego w obszarze wsi znajdowało się ok. 145 mórg ziemi należącej do różnych właścicieli. W latach 20. XX w. w Woli Zaradzyńskiej osiedliło się ok. 50 tkaczy. Folwark w Woli Zaradzyńskiej, na początku XX w. należał do Ignacego Stepczyńskiego.

Początkowo Ksawerów, Wola Zaradzyńska, Teklin należały do gminy Pabianice, a od 1866 roku stanowiły część gminy Widzew, pozostając w parafii pabianickiej. Gmina Widzew obejmowała swym zasięgiem znaczną część obecnej gminy Ksawerów, a także tereny które dzisiaj położone są na terenie Łodzi i Pabianic.

Szczególne znaczenie dla tego obszaru miał wspomniany wcześniej folwark widzewski. W I poł. XIX w. wchodził on wraz z wsiami: Bychlewo, Piątkowisko, Chocianowice, Jutrzkowice, Laskowice Pawlikowie, Chechło, Wola Zaradzyńska, Teklów (Teklin), Hermanów, Karolew, Dąbrowo, Rydzyny, Teresin, Rypułtowice oraz osadami Żdzary i Pliszka w skład rozległych dóbr rządowych ekonomii Pabianice. W 1823 r. po regulacji Starego Miasta w Pabianicach i wytyczeniu tzw. Nowego Miasta całość administracji tych dóbr przeniesiono do folwarku widzewskiego wykupionego na własność w 1841 r. przez Mateusza Eustachego Lubowidzkiego. W 1858 r. dobra przejęli: jego żona - Jadwiga z Cichowskich oraz synowie Władysław i Karol. Bracia prowadzili w majątku destylarnię spirytusu i fabrykę wódek, likierów i araków. Posiadali 415 włók ziemi. Do majątku Widzew należały miejscowości: kolonia Pawlikowice, Teresin, Hermanów, Chechło, folwark Widzew i folwark Wola Zaradzyńska. W 1867 r. dobra widzewskie składały się z folwarku Widzew, Połanica, Wola Zaradzyńska i Młodzieniaszek. W folwarku znajdował się dwór, destylarnia, i zabudowania gospodarcze. W 1875 r. majątek Widzew zakupił fabrykant z Pabianic Rudolf Kindler. W 1889 r. od ojca majątek odkupił Oskar Kindler. W latach 1897 – 98 wybudował na terenie folwarku nowy pałac. Na terenie folwarku znajdowały się wówczas: dom właściciela, dom ogrodnika, dom dla służby, trzy domy fornalskie, oraz karczma. Po śmierci Oskara Kindlera w 1918 r. folwark stał się własnością jego córek: Heleny Herse i Zofii Loth. W czasie okupacji pałac był siedzibą gestapo. Po wojnie, od 1946 r. w pałacu mieściła się Wyższa Szkoła Gospodarstwa Wiej-

skiego i Liceum Ogrodnicze, a po 1950 tylko liceum. W 1954 liceum przeniesiono do nowego budynku, a w pałacu zorganizowano internat. Od 1975 roku w pałacu mieściły się mieszkania pracowników Zespołu Szkół Rolniczych. W 1985 r. przeprowadzono remont oddając pałac dla potrzeb Szkoły Głównej Gospodarki Wiejskiej – filii SGGW w Warszawie. Obecnie zespół pałacowo parkowy stanowi własność prywatną.

Podobnie jak fabrykanci pabianiccy Kindlerowie, tak przemysłowcy łódzcy poszukiwali poza granicami miasta nowych, tańszych terenów pod budowę fabryk. W ten sposób rozpoczęła się historia folwarku przemysłowego w Żdżarach. Kolonia **Żdżary** powstała z osad uwłaszczonych, miała 141 mórg ziemi ornej, ogrodów 119 mórg, łąk 17 mórg, 4 morgi nieużytków, trzy budynki murowane i trzy drewniane. Informacja o założeniu folwarku w Żdżarach pojawia się w 1858 r. Brak rozpoznania co do osoby założyciela folwarku i fabryki. Jednym z kolejnych właścicieli był Ryszard Steigert, produkujący tkaniny w fabryce na terenie majątku. W końcu lat 20 XX w. właścicielem majątku został Karol Gummelt. Oddał on fabrykę w dzierżawę Kiorhassanowi, jednemu z braci prowadzących fabrykę chustek w Łodzi. Również w Żdżarach prowadził on produkcję dekoracyjnych chust i drukowanych materiałów wełnianych. Kiorhassan ożenił się z córką Gummelta i stał się współwłaścicielem majątku. Właściciele zamieszkiwali w willi o charakterze miejskim w otoczeniu założonego przez nich parku. Obok stał budynek fabryczny oraz zabudowa folwarku rolnego. W okresie II wojny światowej właściciele opuścili majątek.

Powstałe na początku XIX w. osady, choć nie rozwijały się z takim rozmachem jak pobliskie Pabianice, również zmieniały swój monofunkcyjny charakter, a także wzrastała liczba zamieszkującej je ludności. Świadczą o tym między innymi powstające szkoły.

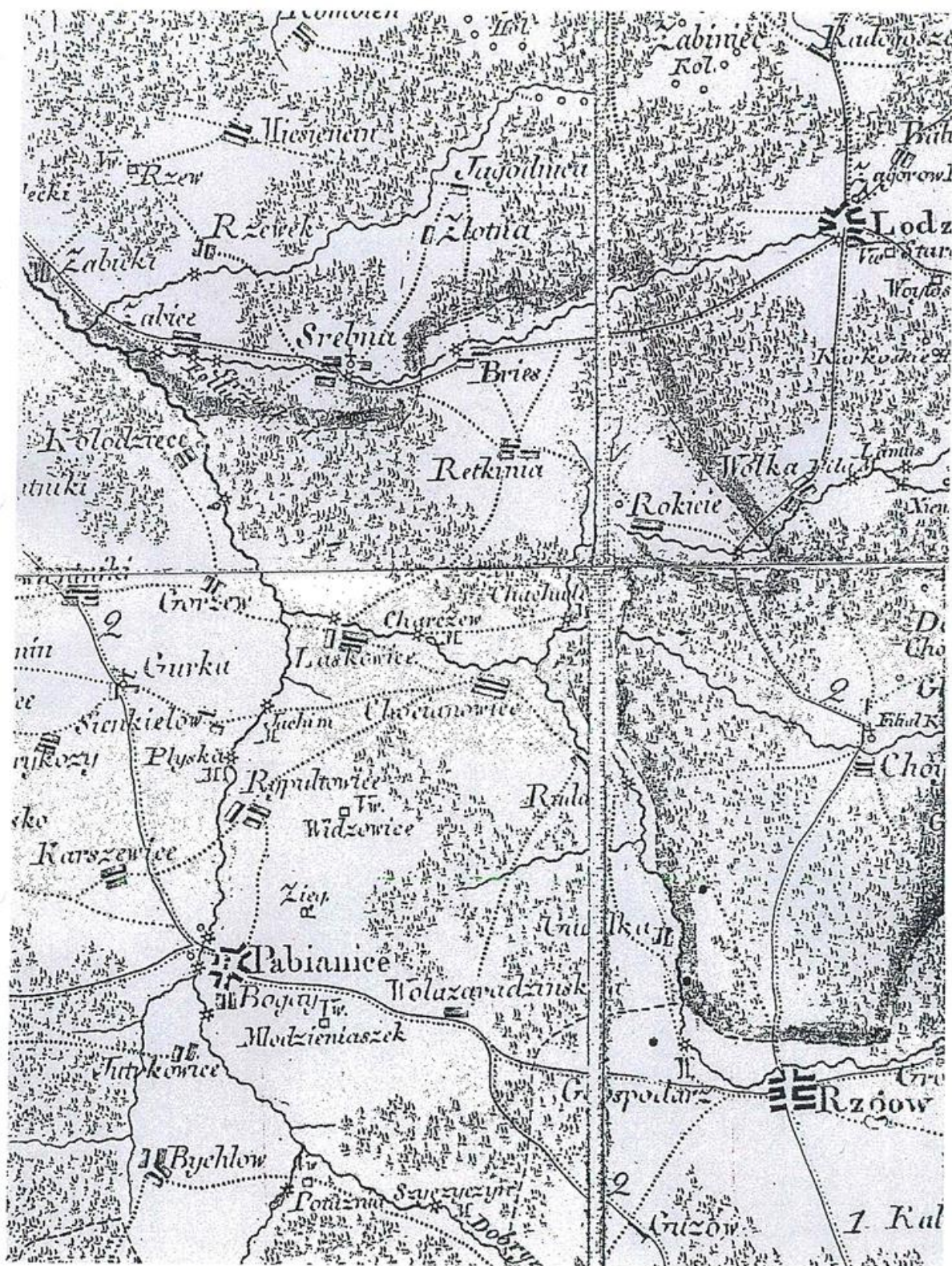
W okresie międzywojennym, w 1926 r., przygotowany został projekt budowy szkoły w Woli Zaradzyńskiej. Projekt wykonał arch. Teodor Gałązka. Pod koniec lat 30. XX w. również w Ksawerowie rozpoczęto starania, o budowę nowej szkoły. W 1939 r. Ksawerów otrzymał pierwszą ratę pożyczki od Towarzystwa Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych. Projekt pięcioklasowej szkoły przygotowany został przez proj. St. Kowalskiego. Jednak nie został on zrealizowany, a szkołę wybudowano już po II wojnie światowej.

W 1945 r. siedzibę Urzędu Gminy Widzew przeniesiono do Ksawerowa. Gmina Ksawerów powstała 1 stycznia 1973 roku i działała do 31 lipca 1976 roku, kiedy włączono ją do gminy Pabianice. Ponownie gminę tę utworzono rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 1996 r.

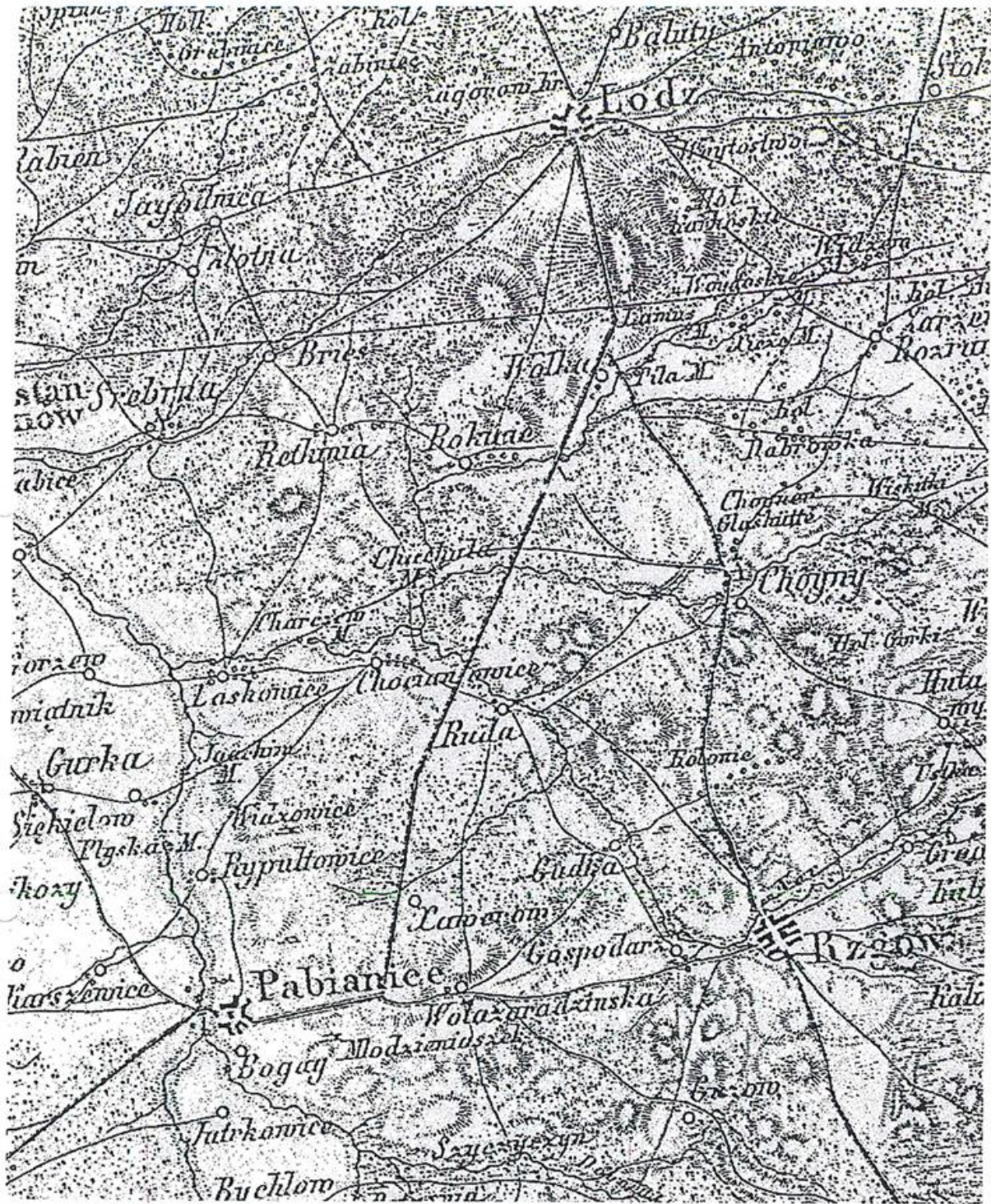
Bibliografia rozdziału

1. Baruch M., Pabianice, Rzgów i wsie okoliczne, Warszawa 1903.
2. Długosz J. Jana Długosza dziejów polskich ksiąg XII, Kraków 1867, t. I.
3. Długosz J., Liber beneficiorum dioecensis cracoviensis nunc primum e codice autographo editus, wyd. A. Przeździecki, t. I- III, Opera Omnia, t. VII- XIX, Kraków 1863- 1864.
4. Dwory i pałace okolic Łodzi, pod red. A. Lorenc – Karczewskiej, T. Karpińskiego, W. Stępnia, E. Szela-gowskiej, W. Witkowskiego, Łódź 1997 r.
5. Dzieje Pabianic, pod red. Gryzeldy Missalowej, Łódź, bdw.
6. Dylak J., Rozwój osadnictwa w okolicach Łodzi, Łódź 1948, s. 38 „w rozmieszczeniu kształtów osiedli wiejskich zaznacza się wyraźna różnica pomiędzy terenami brzeżnymi centralnymi. Typy starych, zwartych osiedli są najpospolitsze w dolinach i przyległych obszarach rozdolinionych. W miarę zaś narastania ustronności stają się coraz rzadsze i zanikają. Miejsce ich zajmują młode osiedla luźne, często o bardzo charakterystycznym, regularnym zarysie, jak np. prostokątny Ksawerów”.
7. Dylak J., Ukształtowanie powierzchni i podział na krainy podłódzkiego obszaru, Łódź 1948.
8. Fijałek J., Pabianice i włość pabianicka w drugiej połowie XVII i XVIII w, Łódź, 1952.
9. Kalinowski W., W sprawie genezy miast przemysłowych pierwszej połowy XIX w. [w:] Miscellanea Łódzkie, z. 1, 1984 r.
10. Kopińska Anna, Dokumentacja historyczno-architektoniczna pałacu Oskara Kindlera Widzew – Żdżary, PKZ Łódź 1988, archiwum PKZ w KOBIDZ Oddział Terenowy w Łodzi.
11. Lucińska Anna, Ewidencja parku wiejskiego w Żdżarach, Łódź 1985 r., w zbiorach WUOZ w Łodzi.

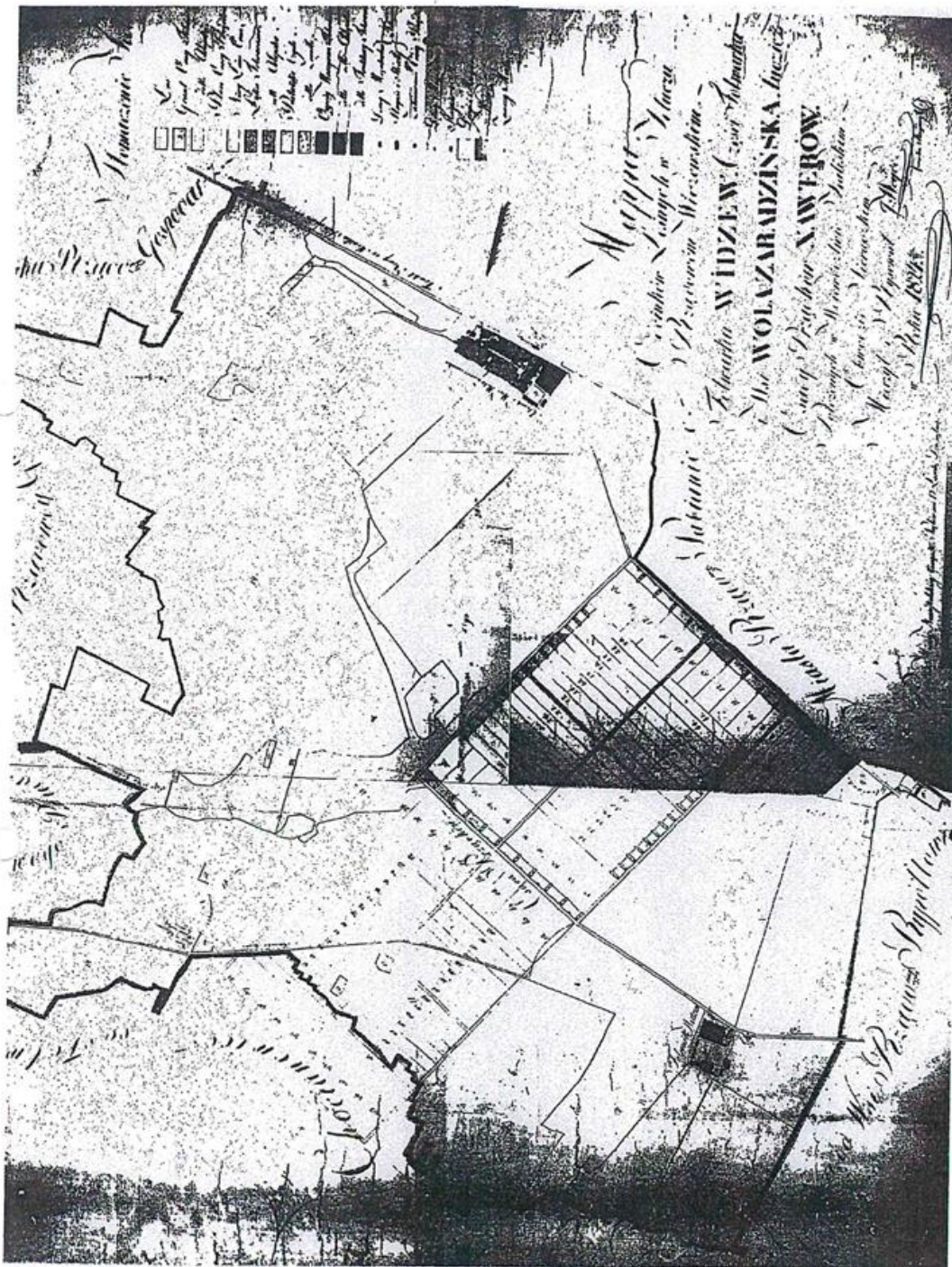
12. Łask, dzieje miasta, red. J. Śmiałowskiego, Łask 1998.
13. Łaski J. Liber beneficiorum archidioecesis gnesnensis, wyd. J. Łukowski, t. I-II, Kraków 1880-1881.
14. Missalowa G., Dzieje Pabianic, Łódź 1968.
15. Nowak T., Daty pierwszych zapisów średniowiecznych osad w okolicach Łodzi, Kronika m. Łodzi, Łódź 1993, z. 2.
16. Raport o oddziaływaniu planowanego przedsięwzięcia drogowego na środowisko kulturowe dotyczący obwodnicy Pabianic w rezerwowanym korytarzu drogi krajowej nr 14bis i S 14 na odcinku Ksawerów - Dobroń, Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji zabytków w Łodzi, Michalska Anna, rozdział dotyczący historii obszaru badań, ROBIDZ Łódź 2003 r.

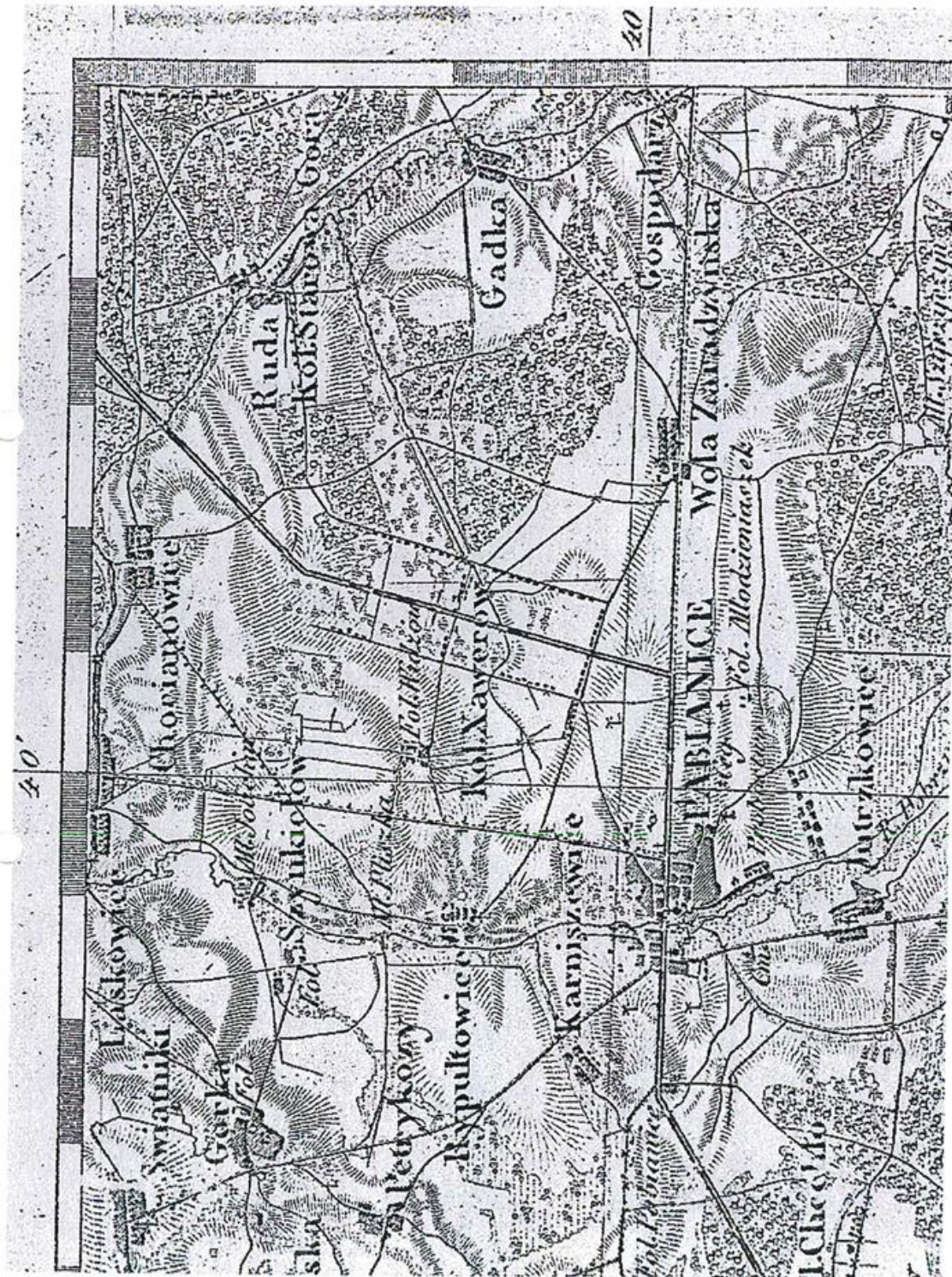
Mapa Prus Południowych Davida von Gilly, 1802-1803, kopia w zbiorach
Oddziału Terenowego | NID w Łodzi

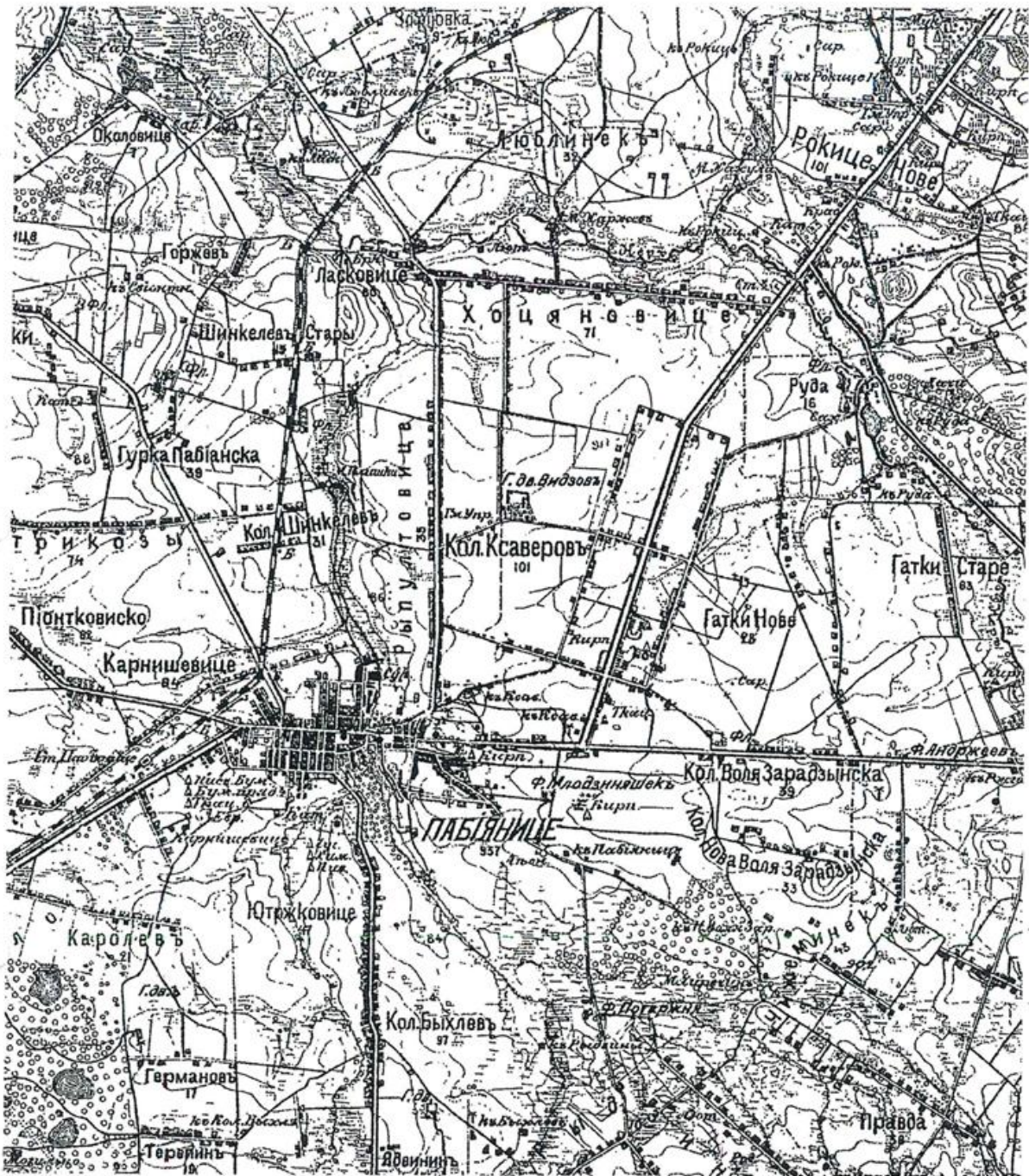
Topographische Spezial Karte von Central Europe, zwana Mapą Reymanna, 1805 r., kopia w zbiorach Oddziału Terenowego NID w Łodzi.

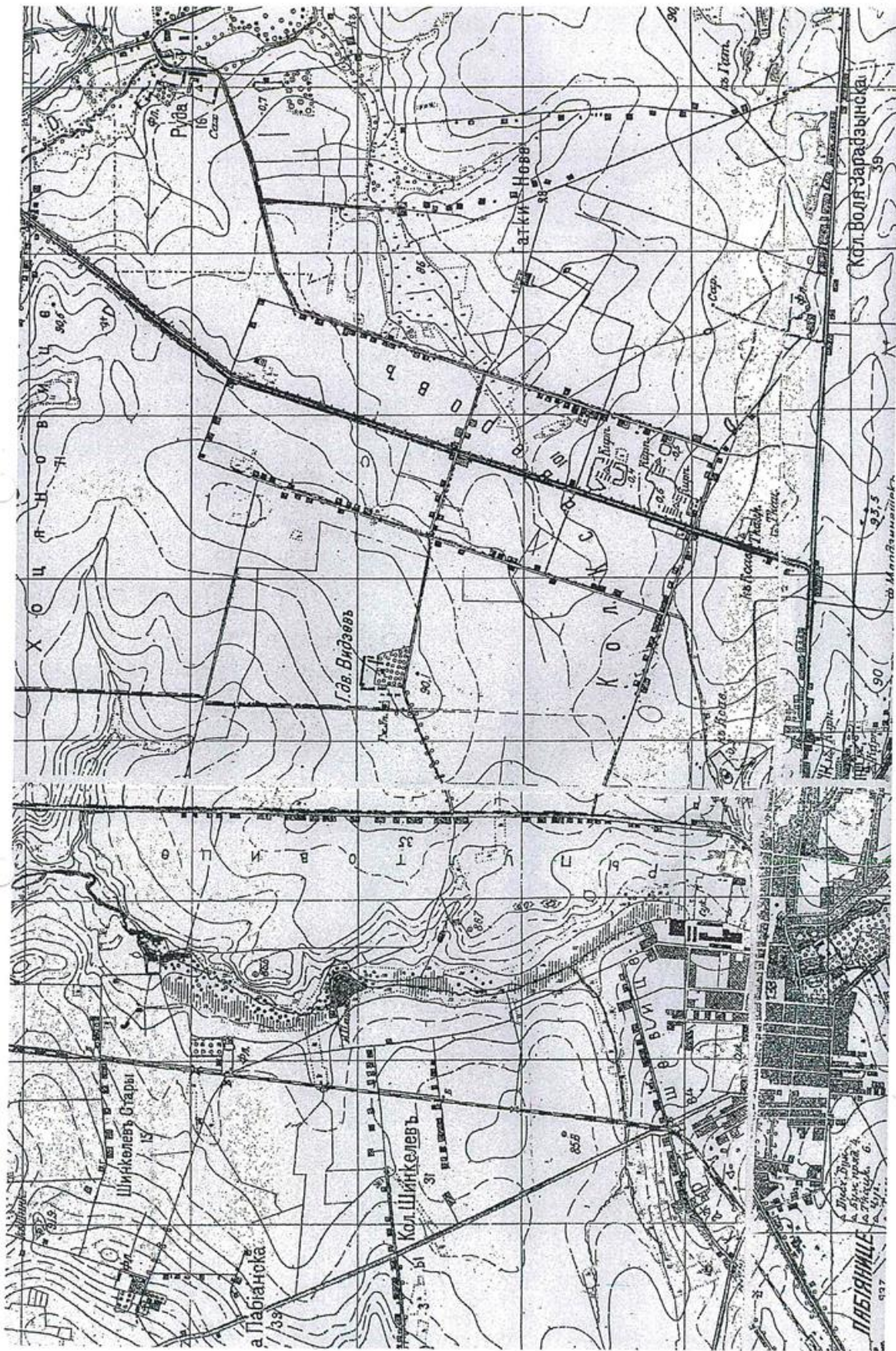
Mapa odcinków leśnych w kluczu rządowym Widzewskim, J. Woyde, 1824 r., w zbiorach AGAD, Zb. Kartograf., sygn., 263-22

Topograficzna Karta Królestwa Polskiego, zwana Mapą Kwatermistrzostwa, 1843 r.,
kopia w zbiorach Oddziału Terenowego : NID : w Łodzi

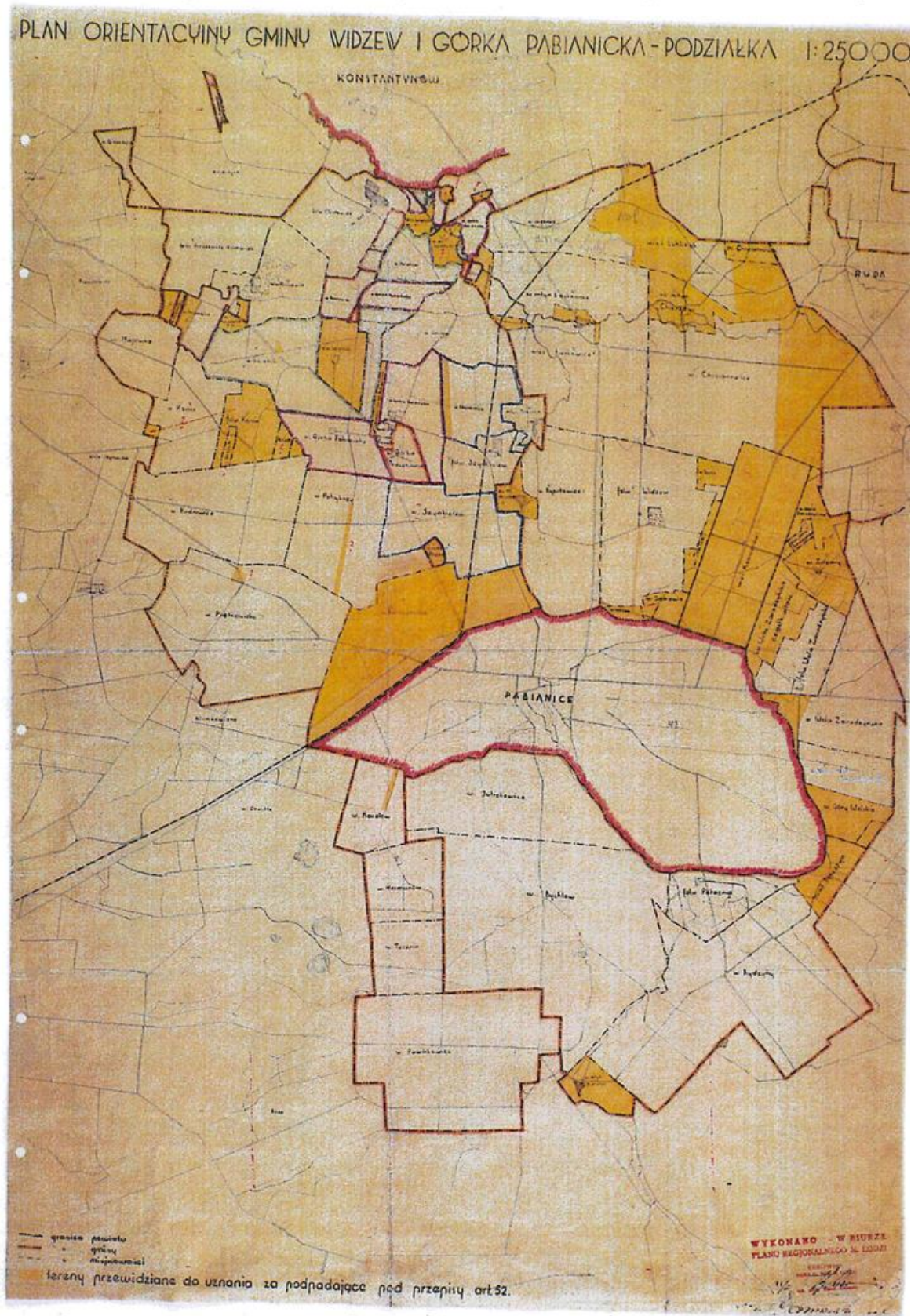
Nowaja Topograficzeskaja Karta Zapadnoj Rossii zwana "dwuwiorstówką" 1883-1910,
kopia w zbiorach Oddziału Terenowego NID w Łodzi

Mapa Królestwa Polskiego ok. 1914 r., kopia w zbiorach Oddziału Terenowego NID w Łodzi

Mapa Wojskowego Instytutu Geograficznego (WIG), 1919 - 1939,
kopia w zbiorach Oddziału Terenowego NID w Łodzi

Plan orientacyjny gminy Widzew i Górką Pabianicka, 1937 r.,
w zbiorach APŁ w Łodzi, sygn. 2979

17. Rosin R., Rozwój polityczno- terytorialny łęczyckiego, sieradzkiego i wieluńskiego (do przełomu XIV i XV w.) [w:], Rocznik Łódzki, Łódź 1970.

18. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. I- XV, Warszawa 1880-1900.

19. Wawrzyńczyk A., Gospodarstwo dworskie w dobrach Pabianice 1559-1570, Wrocław 1967.

20. Wijas-Grocholska Elżbieta, Architektura wsi polskiej.

21. Woźniak K., Wiejskie zaplecze Pabianic w I połowie XIX wieku , [w:] Pabianicjana 1992, z. 1.

22. Zajączkowski S., Opole chropskie, Przyczynek do genezy dawnych dóbr kapituły krakowskiej, [w:] Rocznik Łódzki, 1961, t. V.

23. Tenże, Studia nad osadnictwem dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej w XII- XIV wieku., [w:] Rocznik Łódzki 1951.

24. Zajączkowski S., Zajączkowski S.M., Materiały do słownika geograficzno-historycznego dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej do 1400 roku, Łódź 1970, t. I- II.

25. Zajączkowski S. M., Lokacje wsi na prawach niemieckich w dobrach kapituły krakowskiej, [w:] Pabianicjana, Pabianice 1995, z. 3.

26. Zaroszc D., Wykaz właścicieli ziemskich dawnego woj. łódzkiego, Warszawa 1991.

Archiwalia:

APŁ, Zespół akt gminy Widzew z siedzibą w Ksawerowie.

APŁ, Akta Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Ksawerowie.

APŁ, Zb. Kartograf., pow. Łaski 1909, s. 4929; gmina Widzew, pow. łaski 1937 r., sygn. 2979; pow. łaski 1938 r. sygn. 2799; pow. łaski ok. 1940, sygn. 5041.

AGAD, Zb. Kartograf., Mapa odcinków leśnych w kluczu rządowym Widzewskim, J. Woyde, 1824 r., sygn., 263-22.

3.2. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomości

Do rejestru zabytków (a zatem również do Gminnej Ewidencji Zabytków) z obszaru gminy Ksawerów wpisany został na mocy decyzji nr A/279 z dnia 10.05.1981 r., pochodzący z 1897 r., pałac Oskara Kindlera (ul. Szkolna 12) d. we wsi Widzew, obecnie Ksawerów.

Ponadto na terenie gminy Ksawerów ochroną konserwatorską objęte są obiekty wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków. Są to niżej wymienione zespoły przestrzenne, oraz pojedyncze obiekty kubaturowe położone w miejscowościach Ksawerów i Wola Zaradzyńska. W tabeli wpisany jest również w poz. 15 ww. obiekt wpisany do rejestru zabytków.

Lp.	Nr karty GEZ	Miejscowość	Określenie obiektu	Numer ewidenc. działki
1.	1/953	Ksawerów	Budynek mieszkalny, ulica Wschodnia 20, murowany, XIX w./XX w.	865
2.	3/953	Ksawerów	Budynek mieszkalny, ulica Wschodnia 39, murowany, XIX w./XX w.	57
3.	4/953	Ksawerów	Budynek mieszkalny, ulica Wschodnia 40, murowany, II poł. XIX w.	1035/9
4.	6/953	Ksawerów	Budynek mieszkalny, ulica Wschodnia 41, murowany, XIX w./XX w.	59/4
5.	7/953	Ksawerów	Budynek mieszkalny, ulica Wschodnia 95, murowany, XIX w./XX w.	2176
6.	9/953	Ksawerów	Zespół budynków mieszkalnych, ulica Wschodnia 98-104 (98, 100, 102, 104), murowane, otynkowane, pocz. XX w.	1364/12, 1364/13, 1364/23,

				1364/24
7.	11/953	Ksawerów	Budynek mieszkalny, ulica Wschodnia 113, mury, XIX w./XX w.	335
8.	12/953	Ksawerów	Budynek mieszkalny, ulica Wschodnia 129, mury, II poł. XIX w.	506/2
9.	13/953	Ksawerów	Budynek mieszkalny, ulica Zachodnia 26a, mury, I poł. XX w.	1812/1
10.	14/953	Ksawerów	Budynek mieszkalny, ulica Zachodnia 27, mury, XIX w./XX w.	1506/1
11.	15/953	Ksawerów	Budynek mieszkalny, ulica Zachodnia 49, mury, XIX w./XX w.	1628/1
12.	18/953	Ksawerów	Budynek magazynowo-gospodarczy, ulica Giełdowa 14, mury, lata 90. XIX w.	2161/37
13.	19/953	Ksawerów	Willa (d. willa Rudolfa Hoffmana), ulica Jana Pawła II 1, mury, pocz. XX w.	1529/7
14.	20/953	Ksawerów	Park przy willi, ulica Jana Pawła II 1 (i ul. Łódzka), I poł. XX w.	1529/3 1529/7
15.	22/953	Ksawerów	Pałac Oskara Kindlera, ulica Szkolna 12, mury, lata 1897-98	2162/3
16.	23/953	Ksawerów	Park przy pałacu Oskara Kindlera, ulica Szkolna 12, koniec XIX w.	2162/3 2162/2 2162/8
17.	24/953	Wola Zaradzińska	Budynek mieszkalny, ulica majora Hubala 61, mury, XIX w./XX w.	355/1
18.	25/953	Wola Zaradzińska	Budynek mieszkalny, ulica majora Hubala 63, mury, XIX w./XX w.	354
19.	26/953	Wola Zaradzińska	Budynek mieszkalny, ulica majora Hubala 81, mury, XIX w./XX w.	331
20.	28/953	Ksawerów	Budynek mieszkalny, ulica Wolska 9, mury, XIX w./XX w.	590/1
21.	31/953	Ksawerów	Budynek mieszkalny, ulica Wolska 15, mury, XIX w./XX w.	573/2
22.	32/953	Ksawerów	Budynek mieszkalny, ulica Wolska 18, mury, XIX w./XX w.	707
23.	33/953	Ksawerów	Dawny park wiejski (obecnie teren zieleni urządzonej), ulica Kościuszki, pocz. XX w.	355 359/3
24.	34/953	Ksawerów	Budynek mieszkalny, ulica Traktorowa 6, mury, I poł. XX w.	282

3.3. Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy

Jednym z najcenniejszych obiektów zabytkowych na terenie gminy Ksawerów jest pałac w otoczeniu parku, wzniesiony w latach 1897-1898 przez Oskara Kindlera w folwarku Widzew.

Pałac jest budowlą wzniesioną w stylu renesansu, odwołującą się do form znanych z budowli zamków znad Loary. Obiekt jest zorientowany głównym wejściem na północ. Wzniesiony został na planie prostokąta, podzielonego na cztery trakty. W planie budynku wyraźnie podkreślona została oś północ – południe, dzieląca na połowę pomieszczenie wewnętrznego traktu, na zewnątrz podkreślona dwoma trójosiowymi portykami: jednym, mieszczącym wejście główne i drugim wychodzącym na taras przylegający do pałacu od strony południowej. O charakterze budowli decydują wypiętrzone, nierównej wysokości dachy mansardowe, z manierystycznymi szczykami, sterczynami i balustradami umieszczonymi ponad mocno gierowanym gzymsem koronującym. Francuski kostium to także zróżnicowanie faktury materiałów na elewacjach, gdzie skontrastowane zostały tynkowane, boniowane narożniki z ceglana okładziną ścian. Tynkowane są również obramienia okien, arkady portyków dodatkowo zdobione są bogatą dekoracją rzeźbiarską.

We wnętrzu pałacu zachowały się pomieszczenia z dobrej klasy dekoracją sztukatorską, starą stolarką okienną. Geometryczne motywy i sztukatorskie podziały sufitów, a także manierystyczne formy nadproży wy-

stępujące w pomieszczeniach salonu i oranżerii, nawiązują do francuskiego kostiumu architektury zewnętrznej. W reprezentacyjnej jadalni znaleźć można sztukaterie odwołujące do form rokokowych, umieszczone w innych pomieszczanych dekoracje nawiązujące do form klasycznych, powodują, że wnętrza sprawiają wrażenie typowych dla eklektycznego smaku epoki.

Wokół pałacu założony został park, niegdyś świetnie utrzymany. Na osi północ – południe, przed frontowym wejściem i tarasem, znajdowały się klomby kwiatowe. W części południowo-zachodniej w otoczeniu starych wiązów znajdował się staw i ogród skalny. Przy rozległym tarasie od południa rosły cztery kasztanowce. Wzdłuż wschodniej elewacji pałacu usytuowane były korty tenisowe. Do pałacu prowadziła aleja lipowa. Powojenni użytkownicy zasypali staw, wycięli wschodni szpaler alei lipowej a także część drzew wszystkie krzewy, w parku.

Równie cennym jest układ przestrzenny wsi Ksawerów pochodzący z okresu tzw. kolonizacji fryderycjańskiej, z początku XIX w. i (m.in. obok Nowosolnej) będący jednym z niewielu w okolicach Łodzi dobrze zachowanych przykładów geometrycznego kształtowania przestrzeni wsi. Układ ten stanowi prostokąt zawarty między dzisiejszymi ulicami: Widzewską - Ksawerowską, Wschodnią, Mały Skręt, Zachodnią z centralnie krzyżującymi się osiami - północ - południe ul. Łódzką i wschód - zachód ul. Nowotki - Jana Pawła II. Każdy z powstałych kwartałów dzielą na mniejsze części wąskie trakty. Są to dzisiejsze ulice: w kwartale północnym - Szeroka - Klonowa, a w kwartale południowym - Żeromskiego – Sienkiewicza.

3.4. Zabytki ruchome

Na terenie gminy Ksawerów znajdują się dwa obiekty wpisane do rejestru zabytków ruchomych. Wpis z dnia 28 września 1971 r. dotyczy barokowych - monstrancji i relikwiarza. Stanowią one elementy wyposażenia liturgicznego w kościele parafialnym pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Ksawerowie. Monstrancja wpisana została do rejestru pod numerem B/45/1, a relikwiarz pod numerem B45/2.

3.5. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy, według ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

Obszar gminy Ksawerów leży na terenie Równiny Pabianickiej należącej do terenów o dużym, historycznie rzecz biorąc, zapóźnieniu w rozwoju osadnictwa. Jej powierzchnia jest prawie płaska - urozmaicenie monotonnego krajobrazu stanowią bardzo słabo wykształcone doliny rzeki Gadki i dopływu rzeki Dobrzyńki (płynącej poza obszarem gminy równoległe do jej zachodniej granicy).

Teren gminy Ksawerów położony jest w dorzeczu rzeki Ner. Przez jej centralną część przebiega dział wodny IV rzędu wyniesiony do rzędnej 190 m.n.p.m, który rozdziela zlewnie rzek Dobrzyńki i Gadki. Linia wododziału przebiega przez grunty wsi Widzew. Tereny położone na zachód od linii wododziału należą do zlewni Dobrzyńki, która jest dopływem rzeki Ner i odwadnia za pośrednictwem drobnych, bezimiennych dopływów północno-zachodnie i zachodnie tereny gminy. Większość obszaru gminy Ksawerów położona jest w zlewni przepływającej przez nią rzeki Gadki, która na terenie Łodzi uchodzi do rzeki Ner, jako jej lewy dopływ.

Na terenie gminy występują również zbiorniki wodne (35 zbiorników), przede wszystkim stawy. Położone są na gruntach wsi Ksawerów (14 obiektów), na gruntach wsi Gadka Nowa (14), na gruntach wsi Teklin (4) i na gruntach wsi Żdźary (3).

Od północy gmina Ksawerów sąsiaduje z terenami rolnymi dawnych wsi Chocianowice i Łaskowice oraz osiedlem mieszkaniowym Ruda Pabianicka. Od wschodu sąsiaduje z terenami rolnymi wsi Stara Gadka, Gospodarz i Czyżeminek, a od zachodu i południa - z terenami rolnymi byłej wsi Rypułtowice, zabudową mieszkaniowo-przemysłową miasta Pabianice oraz terenami rolnymi dawnej wsi Nowa Wola Zaradzyńska.

Położona w środkowej części gminy wieś Ksawerów, założona w początku XIX w. zachowała geometryczne rozplanowanie przestrzenne na rzucie prostokąta. Oś podłużną jej układu przestrzennego stanowi ulica Łódzka w ciągu drogi krajowej nr 14. Równoległe do niej przebiegają ulice stanowiące krawędzie „prostokąta” - Zachodnia na północnym zachodzie i Wschodnia na południowym wschodzie. Oś poprzeczną stanowią ulice Jana Pawła II i Nowotki, do nich równoległe przebiegają ulice ograniczające „prostokąt” od północnego wschodu - ul. Mały Skręt, a od południowego zachodu - ul. Widzewska i Ksawerowska. Ksawerów to miejscowość stanowiąca największe skupienie osadnicze gminy, o zabudowie zbliżonej do miejskiej, w przeważa-

jącej części jednorodzinnej, otoczonej ogrodami - charakterystycznej dla terenów podmiejskich. Od wschodu do Ksawerowa przylegają tereny wsi Nowa Gadka i Wola Zaradzyńska. W granicach wsi Ksawerów znajdują się tereny dawnych wsi w części zachodniej wsie Widzew i Teklin, a w części północno-wschodniej Żdzary i Kolonia Wola Zaradzyńska,

Dogodne położenie i dobre gleby sprzyjały w przeszłości rozwojowi na terenie gminy upraw rolnych, a szczególnie warzyw i kwiatów w obiektach szklarniowych. Najwięcej terenów rolniczych jest w miejscowości Widzew (po byłym Państwowym Gospodarstwie Rolnym) oraz Woli Zaradzyńskiej i Gadce Nowej. Największy udział w strukturze produkcji zajmują zboża i ziemniaki. Ponadto w gminie dominują gospodarstwa specjalistyczne prowadzące uprawy roślin ozdobnych i warzyw w tym w dużej części pod osłonami.

Obszar gminy Ksawerów pełni głównie funkcję handlowo-usługową i produkcyjną. Działają tu zakłady obsługujące rolnictwo w zakresie usług mechanizacji i remontów oraz szkoły rolnicze. Na jej terenie zlokalizowane jest stosunkowo dużo małych i średnich przedsiębiorstw produkcyjnych, usługowych i handlowych w różnych branżach.

Teren gminy Ksawerów jest stosunkowo urozmaicony pod względem zagospodarowania. W jej części centralnej dominują obszary intensywnego zagospodarowania - teren wsi Ksawerów. W części wschodniej dominujące w przestrzeni tereny mieszkaniowe (zabudowa jednorodzinna i zagrodowa usytuowana w ciągach wzdłuż dróg, uzupełniona zabudową rozproszoną oraz zwarte zespoły zabudowy jednorodzinnej i niewielkich budynków wielorodzinnych) poprzedzielane są terenami upraw rolnych. Zachodnia część gminy to wydzielający się obszar dawnego folwarku w Widzewie - tereny zabudowane sąsiadują od północy i południa z terenami upraw rolnych.

Na terenie gminy występują charakterystyczne ceglane domy jednorodzinne. Są to budynki o wysokich, dwuspadkowych dachach z poddaszami użytkowymi. Na elewacjach zastosowano ceglane gzymsy i fryzy. Stanowią charakterystyczny element zabudowy wsi. Obiekty te powinny stanowić inspirację dla projektantów nowych realizacji, które dla zachowania charakteru miejsca powinny respektować lokalne tradycje kształtowania form obiektów. Miejscowości gminy połączone są siecią dróg o nawierzchniach bitumicznych, brukowych, szutrowych i gruntowych naturalnych.

W krajobrazie gminy znaczącą rolę odgrywają układy zieleni komponowanej: cmentarz i wspomniane parki: pałacowy w Widzewie, willowy w Ksawerowie i wiejski w Żdzarach. Park widzewski jest malowniczo położony w Niece Łódzkiej, stanowiąc bezpośrednie otoczenie imponującej bryły pałacu.

Na terenie gminy występują również obiekty o znaczącej kubaturze, związane z produkcją roślinną jak również o charakterze przemysłowo-produkcyjnym.

Świadectwem historycznych tradycji zagospodarowania obszaru gminy są układ przestrzenny miejscowości Ksawerów i zespoły pałacowo-parkowo-folwarczny w Widzewie oraz willowo-parkowy w Ksawerowie.

Na terenie rolnym, stanowiącym pozostałość po dawnym majątku we wsi Widzew planuje się rozwój terenów przemysłowych i przemysłowo-usługowych jako poszerzenie Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej.

3.6. Zabytki archeologiczne

Na terenie gminy Ksawerów brak jest stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

Dwa występujące na terenie gminy stanowiska archeologiczne, zidentyfikowane w trakcie badań powierzchniowych Archeologicznego Zdjęcia Polski, znajdują się w zachodniej części wsi Ksawerów - na południe od zespołu pałacowo-parkowego w Widzewie.

Arkusze AZP nr 122.232

Lp.	Miejscowość	nr stanowiska na obszarze/w miejscowości	Rodzaj stanowiska	Kultura	Chronologia	Uwagi
1.	Ksawerów	4/1	osada	łużycka	pradzieje	stanowisko archiwalne
2.	Ksawerów	5/2	osada	okres rzymski	pradzieje	stanowisko archiwalne

3.7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.

3.7.1. Uwarunkowania wewnętrzne wynikające ze stanu zachowania zabytków.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na właściciela obiektu zabytkowego obowiązek opieki nad zabytkiem. Efektem realizacji tego obowiązku jest stan zachowania obiektów zabytkowych. Ta sama ustawa nakłada obowiązek ochrony zabytków na organy administracji publicznej, co na poziomie gminy polega m.in. na objęciu ich gminną ewidencją zabytków, opracowaniu gminnego programu opieki nad zabytkami oraz przyjęciu odpowiednich polityk i kierunków działań strategii rozwoju gminy, w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz ustaleń w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego gminy i decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, o warunkach zabudowy.

Obiekty zabytkowe w gminie Ksawerów - wpisane do rejestru zabytków i gminnej ewidencji zabytków w zdecydowanej przewadze należą do właścicieli prywatnych, jedynie willa przy ul. Jana Pawła II nr 1, park obok niej i park wiejski przy ul. Tadeusza Kościuszki stanowią własność komunalną.

Stan zachowania zabytkowych obiektów na terenie gminy jest zróżnicowany. W dobrym stanie jest, stanowiąca własność gminy dawna willa przy ul. Jana Pawła II nr 1 adaptowana w ostatnich latach na cele kultury, są obiekty oraz domy mieszkalne. Uporządkowany jest park przy willi przy ul. Jana Pawła II nr 1, a prace porządkowe były i są prowadzone na terenie parkowym przy ul. Tadeusza Kościuszki.

Wpisany do rejestru zabytków pałac, stanowiący materialny ślad ziemiańskich tradycji na terenie gminy, znajduje się w dobrym stanie technicznym - pałac jak i otaczający go park wymaga jednak bieżących prac remontowo-pielęgnacyjnych.

Problemem są zmiany w bezpośrednim sąsiedztwie tego zespołu wynikające z realizacji stref gospodarczych związanych z poszerzeniem ŁSSE

3.7.2. Uwarunkowania wewnętrzne wynikające z opracowań strategicznych opracowanych dla gminy Ksawerów

„Strategia Rozwoju Gminy Ksawerów na lata 2014-2020” jest dokumentem kierunkowym, który określa nadrzędne cele długoterminowe, priorytety rozwoju oraz możliwe kierunki działań władz Gminy. Wyznacza stan, do którego Gmina powinna dążyć w kolejnym okresie planowania, zarysowuje ramy działań prowadzących do osiągnięcia wyznaczonych celów oraz prezentuje przykłady inicjatyw, jakie można podjąć w ramach każdego strategicznego kierunku rozwoju. Strategia w części dotyczącej zasobów kulturowych odnosi się wyłącznie do historii i zmian administracyjnych terenu gminy sygnalizując istnienie na jej obszarze dwóch obiektów zabytkowych – pałacu Kindlera w Widzewie i willi Rudolfa Hoffmana w Ksawerowie. W dokonanej w formie ankiety przeprowadzonej wśród mieszkańców ocenie aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej na obszarze gminy opracowanie nie uwzględnia dziedzictwa kulturowego i zabytków.

Dokonana w „Strategii ...” analiza SWOT odnosi się do mocnych i słabych stron przesądzających o możliwościach rozwoju gminy oraz szans i wyzwań mających wpływ na jej rozwój.

Mocne strony, mające także wpływ na dziedzictwo kulturowe gminy to m. in.:

- rozwinięta sieć komunikacyjna: linia tramwajowa, linie zbiorowej komunikacji miejskiej, rozwinięta sieć dróg lokalnych, dobrze rozwinięta sieć dystrybucji energii i sieć gazowa,
- stabilny i systematyczny wzrost nakładów inwestycyjnych na rozwój infrastruktury technicznej,
- postrzeganie Gminy jako ośrodka o wysokiej aktywności gospodarczej,
- wartościowy potencjał ludzki,
- bogata oferta oświatowa na terenie Gminy,
- bliskość Łódzkiego Ośrodka Akademickiego,
- rozbudowana oferta kulturalna,
- niski poziom przestępczości,
- wysoki poziom bezpieczeństwa przeciwpożarowego,

Słabe strony, wywierające swój skutek także na dziedzictwo kulturowe gminy to m. in.:

- słabo wyodrębnione urbanistyczne centrum gminy Ksawerów i wsi Ksawerów,
- brak ujednoczonego planu zagospodarowania przestrzennego,
- brak gminnej oczyszczalni ścieków,
- zły stan dróg gminnych oraz torowiska linii tramwajowej,
- przestarzała sieć gazowa,
- ograniczone możliwości zaspokojenia potrzeb w zakresie mieszkań socjalnych,
- dezintegracja organizacyjna i taryfowa komunikacji zbiorowej,
- wysoki poziom zanieczyszczenia rzeki gadka,
- słabo rozwinięta strefa usług dla mieszkańców,
- wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym,
- brak wystarczającej lokalnej infrastruktury rekreacyjno-wypoczynkowej.

Wszystkie wymienione w „Strategii ...” szanse dotyczą także dziedzictwa kulturowego gminy:

- centralne położenie oraz bliska odległość od dużych ośrodków miejskich: Łódź i Pabianice,
- korzystne położenie komunikacyjne: S 8, S 14 BIS, droga nr 14, droga krajowa 71,
- dostępność funduszy UE i innych środków zewnętrznych,
- Łódzki Obszar Metropolitalny,
- wzrost liczby mieszkańców,
- bliskość dużych rynków zbytu,
- promocja Gminy,
- nawiązanie współpracy międzynarodowej w celu realizacji wspólnych projektów kulturalnych,
- stworzenie Gminnego systemu monitorowania.

Wyzwania wymienione w „Strategii ...” mają także wpływ na dziedzictwo kulturowe gminy:

- długotrwała procedura zmiany planu zagospodarowania przestrzennego,
- zróżnicowany poziom rozwoju poszczególnych sołectw,
- niewystarczająca infrastruktura techniczna,
- brak wystarczających środków na inwestycje,
- wysokie koszty utrzymania budynków komunalnych,
- wysoki koszt organizacji komunikacji lokalnej,
- wysokie koszty funkcjonowania systemu odbioru odpadów komunalnych,
- konieczność wdrożenia norm europejskich w zakresie ochrony środowiska,
- emigracja ludzi wykształconych,
- niewystarczające środki z budżetu Państwa na realizację zadań z zakresu oświaty,
- bezrobocie wśród młodych.

„Strategia ...” formułuje wizję rozwoju gminy Ksawerów jako:

**Gminy przyjaznej dla przedsiębiorców, wygodnej dla mieszkańców,
zabezpieczającej potrzeby wszystkich grup społecznych i wiekowych.**

Przyjęta przez „Strategię ...” misja Gminy Ksawerów została określona następująco:

**Kreowanie rozwoju Gminy Ksawerów, jako samodzielnego administracyjnie,
nowoczesnego ośrodka o zrównoważonym rozwoju gospodarczym i społecznym,
zintegrowanego ze zurbanizowanym otoczeniem aglomeracji łódzkiej
– miejsca pracy oraz bezpiecznego i wygodnego zamieszkiwania.**

Przyjęte w „Strategii ...” cele strategiczne z przypisanymi im celami operacyjnymi oraz działaniami w żaden sposób nie odnoszą się do dziedzictwa kulturowego Gminy Ksawerów.

W „Planie rozwoju lokalnego Gminy Ksawerów na lata 2007-2013”¹⁰⁾ zapisano, że ma on ambicje być najważniejszym dokumentem określającym kierunki rozwoju Gminy odniesione do trendów stymulowanych przez Politykę Strukturalną Unii Europejskiej. Plan ten został opracowany w celu efektywnego korzystania z funduszy strukturalnych oraz innych programów operacyjnych stanowiących środki wsparcia Unii Europejskiej.

Dokument ten odnosi się bezpośrednio do „Strategii Rozwoju Gminy Ksawerów na lata 2007-2013”, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Ksawerów, planu rozwoju sieci wodociągowej i kanalizacji sanitarnej na terenie gminy Ksawerów w latach 2007-2013 oraz programu ochrony i środowiska i planu gospodarki odpadami gminy Ksawerów.

W dokonanej ocenie aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej na obszarze objętym wdrażaniem Planu nie uwzględniono dziedzictwa kulturowego i zabytków.

Walory obszaru gminy Plan upatruje w jej centralnym położeniu, bliskości aglomeracji łódzkiej, dobrym stanie środowiska naturalnego, rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw produkcyjnych i usługowych, dobrym stanie szkolnictwa, szczególnie rolniczego.

Według Planu osiągnięcie założonej wizji gminy Ksawerów zapewni realizacja określonych w „Strategii na lata 2007–2013” celów strategicznych, uznanych w Planie za przedsięwzięcia inwestycyjne. W rozdziale dotyczącym projektów i zadań inwestycyjnych przewidywanych do przeprowadzenia w latach 2007-2013 Plan wymienia adaptację willi w Ksawerowie, wpisanej do gminnej ewidencji zabytków, na Dom Kultury. Orientacyjny koszt robót adaptacyjnych wynieść ma 5,1 mln zł. Przewidywane źródła finansowania przedsięwzięcia pochodzić będą z Europejskiego Funduszu Spójności. Przewidywany okres realizacji inwestycji przewidziano na lata 2008-2011.

3.7.3. Uwarunkowania wewnętrzne wynikające ze studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Ksawerów

Obowiązująca zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Ksawerów przyjęta została uchwałą Nr LXXII/506/10 Rady Gminy Ksawerów z dnia 9 listopada 2010 r.

W rozdziale dotyczącym uwarunkowań wynikających z diagnozy stanu środowiska przyrodniczego uwzględniono m.in.:

- szatę roślinną,
- obszary przyrodnicze prawnie chronione (parki, pomniki przyrody, obszary chronionego krajobrazu).

Na terenie gminy nie występują obszary chronionego krajobrazu. Znajdują się tu jednak cztery obiekty prawnie chronione:

- park wiejski w Żdźarach o pow. 0,7 ha, objęty ochroną na podstawie uchwały nr X/41/85 RN w m. Łodzi z dnia 23 września 1985 r.,
- park wiejski w Ksawerowie o powierzchni 1,0 ha, objęty ochroną na podstawie uchwały nr X/41/85 RN w m. Łodzi z dn. 23 września 1985 r.,
- park pałacowy w Widzewie przy ul. Szkolnej, objęty ochroną w postaci wpisu do gminnej ewidencji zabytków, o powierzchni zadrzewionej 1,2 ha,
- pomnik przyrody na rogu ul. Łódzkiej i ul. Szerokiej – klon srebrnolistny o obwodzie 400 cm. (Zarządzenie Prezydenta m. Łodzi nr 8/90 z dn. 10.01.1990 r.).

Wśród przyrodniczych uwarunkowań dla rozwoju Studium określa m. in. wymagające porządkowania i uzupełniania tereny parków, w tym park w Widzewie.

W analizie uwarunkowań wynikających z diagnozy stanu dziedzictwa kulturowego gminy Ksawerów Studium uwzględnia jako zasób:

- zespół pałacowy przy ul. Szkolnej (ewidencja nr 171), w skład którego wchodzi:
  - murowany pałac z 1897 r., wpisany do rejestru zabytków pod nr A –279,
  - murowany dom folwarczny z końca XIX w.,
  - park z końca XIX w.,
- dom mieszkalny murowany z końca XIX w. zlokalizowany przy ul. Szkolnej 10,
- murowana willa dyrektora fabryki Poznańskiego Rudolfa Hoffmana z początku XX w., położona u zbiegu ulic: ul. Szkolnej 1 i ul. Łódzkiej 56,
- park przy pałacu we wsi Widzew,
- park przy willi Rudolfa Hoffmana,
- park w Żdżarach.

Wszystkie parki wpisane są do ewidencji konserwatorskiej. Studium stwierdza nie najlepszy stan obiektów kubaturowych. Założenia parkowe posiadają zaniedbany drzewostan i nieczytelny układ przestrzenny.

Po południowej stronie ul. Szkolnej i po obu stronach ul. Zachodniej znajduje się stanowisko archeologiczne – rejon penetracji archeologicznej. Teren objęty strefą ochrony archeologicznej w dużej mierze jest zabudowany, co utrudnia jego pełne przebadanie.

Studium określa zasady ochrony dziedzictwa kulturowego:

- ścisłej ochronie podlega obiekt wpisany do rejestru zabytków. Wszelkie prace remontowe, oraz jakiegokolwiek zmiany w bryle budynku lub jego bezpośrednim sąsiedztwie (w granicach parku) muszą odbywać się za zezwoleniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i pod jego nadzorem,
- należy dążyć do jak najdłuższego zachowania w nienaruszonym stanie, przeprowadzając wymagane remonty i konserwacje willi i domów mieszkalnych ujętych w ewidencji zabytków. Remonty powinny odbywać się pod nadzorem służb konserwatorskich. Obiekty, których dalsze użytkowanie zagraża bezpieczeństwu, powinny być rozbierane po wcześniejszym zgłoszeniu do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz wykonaniu dokumentacji stanu istniejącego,
- stanowisko archeologiczne objęto strefą ochrony archeologicznej. W granicach tej strefy przystępując do prac ziemnych, należy na 3 miesiące przed rozpoczęciem prac powiadomić archeologiczne służby konserwatorskie, tak aby można było prowadzić kontrolę przebiegu prac i podjęcie ewentualnych badań ratowniczych.

W rozdziale dotyczącym kierunków zagospodarowania przestrzennego Studium przyjmuje kierunki działań w zakresie zagospodarowania przestrzennego określone jako:

- a) **adaptacja** obejmująca tereny zainwestowania o charakterze miejskim i wiejskim, o względnie zakończonym procesie realizacji i zdefiniowanym układzie przestrzennym. Pojęcie adaptacji zawiera również właściwą eksploatację z dopuszczeniem modernizacji i przebudowy oraz rehabilitację terenów, tj. wymianę budynków i uzupełnienie nową zabudową oraz zabudowę rezerw terenowych,
- b) **ochrona**, rozumiana jako zachowanie ciągów ekologicznych, terenów rolnych, w tym gleb chronionych II, III i IV klasy i gleb organicznych, systemu melioracji i nawadniania oraz systemu terenów zielonych w tym: parków, cmentarzy, terenów sportowych, zieleni przyulicznej, zieleni śródpolnej i leśnej, ogrodów działkowych,

- c) **rozwój**, obejmujący tereny przydatne do zabudowy głównie użytkowane rolniczo i tereny o mniejszej przydatności /zmeliorowane/ dla których warunki rozwoju muszą w szczególności być dostosowane do istniejących uwarunkowań. Rozwój następował będzie również na obszarach przeznaczonych do zabudowy w zatwierdzonych planach miejscowych zagospodarowania przestrzennego (Ksawerów – Zachód – giełda i strefa).

Studium określa, że należy dążyć do kształtowania ośrodka usługowego położonego w centrum obszaru gminy oraz ośrodka położonego w sąsiedztwie Urzędu Gminy, jako terenów najlepiej dostępnych komunikacyjnie i mających bazę wyjściową w postaci istniejących usług publicznych stopnia podstawowego. Obszary te uznaje się za strategiczne w rozwoju.

W rozdziale dotyczącym obszarów oraz zasad ochrony środowiska przyrodniczego Studium określa wnioski i wskazania kierunków działań prowadzonych dla poprawy jakości tego środowiska, mających wpływ na krajobraz kulturowy gminy, polegających m.in. na:

- podjęciu rewaloryzacji terenów przyrodniczych jakimi są parki poprzez ochronę istniejącego drzewostanu, oczyszczenie terenu, zabiegi pielęgnacyjne poprawiające stan zdrowotny drzewostanu, dosadzanie roślinności i doprowadzenie do odtworzenia pierwotnych ich układów przestrzennych,
- przyroście terenów zieleni wysokiej izolacyjnej wzdłuż obrzeży projektowanej drogi obsługującej ruch dostawczy do ŁRSRH i ŁSSE na odcinku sąsiadującym z zabudową mieszkaniową oraz przy ul. Szkolnej w celu ochrony zabudowy mieszkaniowej przed ewentualnymi wpływami nieznanymi jeszcze uciążliwości Łódzkiej Strefy Ekonomicznej,
- zwiększaniu „powierzchni zielonych” na terenie gminy poprzez m.in.:
  - szczególną dbałość o istniejącą zielenią wysoką (zachowanie, wzbogacanie, odtworzenia),
  - sadzenie drzew w ciągach projektowanych ulic (wymagane odpowiednie szerokości pasów ulicznych) lub istniejących w miejscach gdzie szerokość pasa drogowego na to pozwala,
  - zadrzewianie terenów na obrzeżach wyznaczonych ciągów ekologicznych,
  - tworzenie ogólnie dostępnych terenów parkowo–rekreacyjnych w powiązaniu z usługami publicznymi.

W rozdziale dotyczącym obszarów oraz zasad ochrony środowiska dziedzictwa kulturowego Studium dla ochrony zespołów zabytkowych i pojedynczych obiektów wyznacza granice:

- **strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej**, w granicach której znajduje się wpisany do rejestru zabytków zespół pałacowy O. Kindlera przy ul. Szkolnej 12. W strefie tej obowiązują:
  - rygor bezwzględny zachowania zespołu,
  - przyjęcie zasady, że prace związane z przebudową, nadbudową oraz zmianą funkcji zespołu wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i jego nadzoru,
  - wymóg zachowania spójności przestrzennej chronionego zespołu łącznie z zakazem budowy nowych obiektów (o ile nie są odtworzeniem stanu istniejącego) oraz wtórnych podziałów parcelacyjnych w obrębie zespołu,
- **strefy „B” ochrony konserwatorskiej**, wyznaczonej dla ochrony willi zlokalizowanej u zbiegu ul. Szkolnej i ul. Łódzkiej wraz z parkiem.

Dla willi R. Hoffmana przy ul. Szkolnej 1, domu mieszkalnego przy ul. Szkolnej 10 i domu mieszkalnego przy ul. Nowotki 3 studium ustala prowadzenie remontów i konserwacji dla zachowania obiektów jak najdłużej w nienaruszonym stanie. Dotyczy to głównie willi R. Hoffmana ze względu na jej zewnętrzne walory estetyczne i eksponowane położenie. Remonty wymienionych obiektów powinny odbywać się pod nadzorem konserwatorskim.

W granicach strefy „B” ochrony konserwatorskiej przedmiotem ochrony są obiekty objęte ewidencją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków bądź gminną ewidencją zabytków. Cele ustanowionej w niej ochrony to:

- zachowanie właściwego otoczenia dla obiektów zabudowy zabytkowej,

- zachowanie zabudowy o znaczeniu lokalnym,
- zachowanie i niedopuszczenie do dalszej degradacji zabytkowych elementów historycznego układu przestrzennego (elementów rozplanowania, układu ulic i placów w ich liniach rozgraniczających, linii zabudowy, skali i tradycji kształtowania zabudowy),
- zachowanie i odtworzenie częściowo zniszczonych walorów krajobrazu kulturowego terenu,
- zastosowanie nowej zabudowy dostosowanej do historycznej kompozycji urbanistycznej w zakresie skali i formy bryły, przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej,
- eliminacja obiektów dysharmonizujących, zwłaszcza uniemożliwiających ekspozycję cennej zabudowy lub elementów zakomponowania zespołu strefy.

W granicach tej strefy:

- wszelka działalność związana z obiektami zabytkowymi i ich otoczeniem winna być prowadzona w oparciu o wydane indywidualnie wytyczne konserwatorskie poprzedzone badaniami historyczno-architektonicznymi oraz ekspertyzami stanu technicznego i uzyskać pisemną zgodę Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- dla utrzymania ciągłości historycznej użytkowania obiektów najbardziej właściwe jest ustalenie dla nich funkcji nawiązujących do pierwotnego przeznaczenia,
- należy przewidzieć przeprowadzenie prac rewaloryzacyjnych i rehabilitacyjnych obszaru w celu podwyższenia standardu miejsc zamieszkania i pracy. W obszarze należy zachować funkcję z dostosowaniem programu usług do tradycji i charakteru obiektów i wewnątrz urbanistycznych,
- obowiązuje nadanie liniom zabudowy charakteru linii obowiązujących i określanie ich w liniach regulacyjnych ulic i placów lub historycznie wykształconych liniach zabudowy,
- wprowadzona nowa zabudowa powinna uzupełniać tradycyjną zabudowę obrzeżną i być sytuowana w zabudowie pierzejowej ulic i placów. Wszystkie obiekty budowlane przewidziane do realizacji w partiach narożnych ulic i placów, w tym także nowoprojektowanych powinny posiadać szczególnie starannie opracowaną formę architektoniczną,
- na terenach parku zabytkowego obowiązuje uzgadnianie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków planowanych nasadzeń, wycinek i pielęgnacji drzewostanu,
- obowiązuje uzgadnianie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkich działań inwestycyjnych prowadzonych w granicach strefy, mających wpływ na ukształtowanie przestrzenne obszaru,
- w granicach strefy możliwa jest wymiana obiektów nie objętych ewidencją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pod warunkiem zachowania określonych dla strefy zasad kształtowania nowej architektury i nie wpływających niekorzystnie na kształt układu architektoniczno–urbanistycznego objętego strefą. Projekty architektoniczno–budowlane nowoprojektowanych obiektów wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Łodzi,
- w przypadku konieczności wyburzenia obiektu objętego ewidencją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, po uzyskaniu jego zgody, należy wykonać inwentaryzację architektoniczną budynku,
- **strefy „E” ochrony konserwatorskiej.** Strefy „E”, ochrony ekspozycji wyznaczono dla obiektów architektonicznych wraz z parkami:
  - pałacu O. Kindlera zlokalizowanego przy ul. Szkolnej w Ksawerowie Zachód,
  - willi zlokalizowanej u zbiegu ul. Szkolnej i ul. Łódzkiej w Ksawerowie Południe.

Celem ochrony w tej strefie jest zapewnienie właściwego eksponowania zespołów przestrzennych lub obiektów zabytkowych.

Zasady ochrony w granicach strefy stanowią, że:

- wprowadzenie nowej zabudowy na obszarze strefy możliwe jest jedynie po uprzednim wykonaniu studiów kompozycyjnych mających na celu określenie lokalizacji, form i gabarytów nowych obiektów,

- zakazane są wszelkie działania przestrzenne mogące pogorszyć ekspozycję chronionych zespołów przestrzennych,
- uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków podlegają projekty realizowanych w granicach strefy: obiektów kubaturowych, linii energetycznych i telefonicznych (preferowane linie kablowe – celowo należy wyeliminować napowietrzne linie już istniejące), masztów telefonii komórkowej, nasadzeń, ogrodzeń, reklam,
- Wojewódzki Konserwator Zabytków kontroluje przebieg inwestycji prowadzonych w granicach strefy i uczestniczy w ich odbiorach,
- **strefy „W” ochrony archeologicznej** obejmującej obszar zlokalizowany w rejonie ul. Szkolnej, ul. Zachodniej i ul. Słowackiego - teren istniejących i potencjalnych stanowisk archeologicznych. W strefie obowiązuje ustanawianie nadzorów archeologicznych przy wszelkich inwestycjach. Na prowadzenie nadzorów archeologicznych należy uzyskać pozwolenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W sytuacji ujawnienia nowego stanowiska archeologicznego w obszarze ochrony archeologicznej wymagane jest wykonanie badań archeologicznych. Dopuszcza się powiększenie strefy ochrony archeologicznej po odkryciu nowych stanowisk i wciągnięciu ich do ewidencji zabytków archeologicznych.

Studium ustala objęcie ochroną wpisanych do ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków: parku przy pałacu w Ksawerowie - Widzewie, parku przy willi R. Hoffmana i parku w Zdżarach. Stanowi, że należy dążyć do odtworzenia dwóch ostatnich z nich i zachowania pierwszego z nich w jak najlepszym stanie. Działania w tym zakresie oraz prace pielęgnacyjne istniejącego drzewostanu muszą być zgłaszane i prowadzone pod nadzorem Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody i Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Studium ustala także ochronę cennego i rzadkiego reliktu urbanistyki klasycystycznej, jakim jest układ przestrzenny wsi Ksawerów. Studium zaleca w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego projektowanie rozwoju układu przestrzennego wsi w zakresie przebiegu ciągów ulicznych i zasad podziałów własnościowych w sposób stanowiący czytelną kontynuację istniejącego układu przestrzennego.

Studium postuluje objęcie ochroną prawną parku (przy Zespole Szkół Rolniczych przy ul. Szkolnej) wokół obiektu zabytkowego.

Studium nie określa terenów dla których należy wykonać miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

3.7.4. Uwarunkowania wewnętrzne wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy Ksawerów

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Ksawerów, przyjęty uchwałą Nr XXXVI/296/05 Rady Gminy Ksawerów z dnia 20 października 2005 r. obejmuje obszar gminy w jej granicach administracyjnych, z wyłączeniem terenów określonych w uchwale Nr IV/20/2002 Rady Gminy Ksawerów.

Plan ustala m. in: zasady ochrony i kształtowania ładu przestrzennego z określeniem elementów zagospodarowania przestrzennego, które wymagają ukształtowania lub rewaloryzacji, zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego z określeniem nakazów, zakazów, dopuszczenia i ograniczenia w zagospodarowaniu terenów, zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej z określeniem obiektów i terenów podlegających ochronie konserwatorskiej oraz zasady kształtowania przestrzeni publicznych z określeniem lokalizacji obiektów małej architektury i nośników reklamowych.

Plan określa, że:

- obiekty budowlane należy rozbudowywać i projektować w taki sposób, by forma architektoniczna była dostosowywana do krajobrazu i otaczającej zabudowy, z wyłączeniem obiektów zdegradowanych,
- w ramach przebudowy i rozbudowy istniejących zespołów zabudowy obowiązuje porządkowanie nieruchomości w odniesieniu do obiektów funkcji podstawowej i uzupełniającej, budynków gospodarczych i garażowych oraz zagospodarowania terenu w zakresie dojazdów, miejsc parkingowych, zieleni i wyposażenia w infrastrukturę techniczną. Budynki gospodarcze na działce nie mogą mieć charakteru prowizorycznego, szpecącego krajobraz, a rodzaj ich użytkowania nie może naruszać warunków zamieszkania,

- na terenach objętych ochroną konserwatorską, przedstawionych na rysunku planu, obowiązują uzgodnienia projektowanych zamierzeń inwestycyjnych i remontowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- w ustaleniach szczegółowych dla terenu oznaczonego na rysunku planu symbolem 1.U.25 o podstawowym przeznaczeniu usług z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu z prawem do przebudowy, rozbudowy i nadbudowy, dla terenu oznaczonego symbolem 1.MN.28 o podstawowym przeznaczeniu mieszkaniowym jednorodzinny, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, z prawem do przebudowy, rozbudowy i nadbudowy, dla terenu oznaczonego symbolem 1.MN/U.44 o podstawowym przeznaczeniu mieszkaniowym jednorodzinny, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, z prawem do przebudowy, rozbudowy i nadbudowy, dla terenu oznaczonego symbolem 1.RU.47 o podstawowym przeznaczeniu związanym z obsługą produkcji w gospodarstwach rolnych i ogrodnich, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, z prawem do przebudowy, rozbudowy i nadbudowy, dla terenów, oznaczonych symbolami 1.MN.51, 1.MN.52, 1.MN.53 o podstawowym przeznaczeniu mieszkaniowym jednorodzinny, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, z prawem do przebudowy, rozbudowy i nadbudowy plan ustala m.in.:
  - strefę ochrony archeologicznej w granicach której obowiązują ustalenia zawarte w rozdziale „Ustalenia dotyczące granic i zasad zagospodarowania terenów i obiektów dóbr kultury podlegających ochronie”,
- w ustaleniach szczegółowych dla terenu oznaczonego na rysunku planu symbolem 1.MN/U.33, o podstawowym przeznaczeniu mieszkaniowym jednorodzinny, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, z prawem do przebudowy, rozbudowy i nadbudowy plan ustala m.in.:
  - występowanie obiektu wpisanego do ewidencji zabytków, wobec czego dla terenu tego obowiązują ustalenia zawarte w rozdziale „Ustalenia dotyczące granic i zasad zagospodarowania terenów i obiektów dóbr kultury podlegających ochronie”,
- w ustaleniach szczegółowych dla terenu, oznaczonego na rysunku planu symbolem 1.P.41 o podstawowym przeznaczeniu zabudowy produkcyjnej, składów i magazynów, dla terenu, oznaczonego symbolem 1.MN/U.43, o podstawowym przeznaczeniu mieszkaniowym jednorodzinny, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, z prawem do przebudowy, rozbudowy i nadbudowy plan ustala m.in.:
  - występowanie strefy ekspozycji willi oraz strefy ochrony archeologicznej w granicach których obowiązują ustalenia zawarte w rozdziale „Ustalenia dotyczące granic i zasad zagospodarowania terenów i obiektów dóbr kultury podlegających ochronie”,
- w ustaleniach szczegółowych dla terenu, oznaczonego na rysunku planu symbolem 1.U.42 o podstawowym przeznaczeniu usług, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, z prawem do przebudowy, rozbudowy i nadbudowy, dla terenu oznaczonego symbolem 1.WS.46 o podstawowym przeznaczeniu wód powierzchniowych śródlądowych, tj. stawy, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, dla terenu oznaczonego symbolem 2.MN.9 o podstawowym przeznaczeniu mieszkaniowym jednorodzinny, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, z prawem do przebudowy, rozbudowy i nadbudowy, dla terenu oznaczonego symbolem 2.MN/U.64 o podstawowym przeznaczeniu mieszkaniowym jednorodzinny, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, z prawem do przebudowy, rozbudowy i nadbudowy, dla terenu oznaczonego symbolem 2.U.65 o podstawowym przeznaczeniu usług, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, z prawem do przebudowy, rozbudowy i nadbudowy, dla terenu oznaczonego symbolem 2.MN/U.78 o podstawowym przeznaczeniu mieszkaniowym jednorodzinny, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, z prawem do przebudowy, rozbudowy i nadbudowy, dla terenu oznaczonego symbolem 2.ZP.10 o podstawowym przeznaczeniu zieleni urządzonej, tj. park, ogród, zieleń towarzysząca obiektom budowlanym, plan ustala m.in.:
  - występowanie strefy ekspozycji willi w granicach której obowiązują ustalenia zawarte w rozdziale „Ustalenia dotyczące granic i zasad zagospodarowania terenów i obiektów dóbr kultury podlegających ochronie”,

- w ustaleniach szczegółowych dla terenu, oznaczonego na rysunku planu symbolem 1.MN/U.93 o podstawowym przeznaczeniu mieszkaniowym jednorodzinny z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, z prawem do przebudowy, rozbudowy i nadbudowy, dla terenu oznaczonego symbolem 3.ZD.45 o podstawowym przeznaczeniu zieleni i ogrodów działkowych, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu wraz z zabudową nietrwale związaną z podłożem i z prawem do przebudowy, rozbudowy i nadbudowy, dla terenu oznaczonego symbolem 3.RU.44 o podstawowym przeznaczeniu związanym z obsługą produkcji w gospodarstwach rolnych i ogrodnictwach, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, z prawem do przebudowy, rozbudowy i nadbudowy, dla terenu oznaczonego symbolem 3.W.51 o podstawowym przeznaczeniu infrastruktury technicznej związanej z obsługą stacji wodociągowych i studniami, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, z prawem do przebudowy, rozbudowy i nadbudowy, dla terenu oznaczonego symbolem 3.MW.49 o podstawowym przeznaczeniu mieszkaniowym wielorodzinnym, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, z prawem do przebudowy i rozbudowy, dla terenów oznaczonych symbolami 3.MW.52 i 3.MW.48 o podstawowym przeznaczeniu mieszkaniowym wielorodzinnym, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, z prawem do przebudowy i rozbudowy, dla terenów oznaczonych symbolami 3.WS.53, 3.WS.54 o podstawowym przeznaczeniu wód powierzchniowych śródlądowych, dla terenu oznaczonego symbolem 3.U.56 o podstawowym przeznaczeniu usług, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, z prawem do przebudowy, rozbudowy i nadbudowy, dla terenu oznaczonego symbolem 3.UO.57 o podstawowym przeznaczeniu usług oświaty, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, z prawem do przebudowy, rozbudowy i nadbudowy, plan ustala m.in.:
  - występowanie strefy ekspozycji pałacu w granicach której obowiązują ustalenia zawarte w rozdziale „Ustalenia dotyczące granic i zasad zagospodarowania terenów i obiektów dóbr kultury podlegających ochronie”,
- w ustaleniach szczegółowych dla terenu oznaczonego symbolem 3.P.50 o podstawowym przeznaczeniu zabudowy produkcyjnej, składów i magazynów, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, z prawem do przebudowy, rozbudowy i nadbudowy, plan ustala m.in.:
  - występowanie strefy ochrony konserwatorskiej i strefy ekspozycji pałacu według rysunku planu, w granicach których obowiązują ustalenia zawarte w rozdziale „Ustalenia dotyczące granic i zasad zagospodarowania terenów i obiektów dóbr kultury podlegających ochronie”,
- w ustaleniach szczegółowych dla terenu, oznaczonego na rysunku planu symbolem 3.MW.61 o podstawowym przeznaczeniu mieszkaniowym wielorodzinnym, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu z prawem do remontu, gdzie obowiązuje zachowanie budynku w istniejącej formie, plan ustala m.in.:
  - występowanie budynku wpisanego do ewidencji zabytków, objęcie ochroną konserwatorską i strefą ekspozycji pałacu, w granicach których obowiązują ustalenia zawarte w rozdziale „Ustalenia dotyczące granic i zasad zagospodarowania terenów i obiektów dóbr kultury podlegających ochronie”,
- w ustaleniach szczegółowych dla terenu, oznaczonego na rysunku planu symbolem 3.ZP.60 o podstawowym przeznaczeniu zieleni urządzonej, tj. park, ogród, zieleń towarzysząca obiektom budowlanym, plan ustala m.in.:
  - występowanie budynku pałacu wpisanego do rejestru zabytków,
  - objęcie terenu strefą ochrony konserwatorskiej i strefą ekspozycji pałacu, w granicach których obowiązują ustalenia zawarte w rozdziale „Ustalenia dotyczące granic i zasad zagospodarowania terenów i obiektów dóbr kultury podlegających ochronie”,
  - dopuszczenie jako uzupełniającego przeznaczenia funkcji mieszkaniowej, usługowej (hotel, restauracja) w ramach bryły istniejącego budynku,
  - obowiązek uzgodnienia formy ogrodzeń z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
  - utrzymanie istniejących podziałów własnościowych, zakaz podziałów wtórnych,
  - utrzymanie istniejącej obsługi w zakresie komunikacji z możliwością wyznaczenia dróg wewnętrznych,

- utrzymanie istniejącego zagospodarowania zieleni parkowej z prawem do jej pielęgnacji, ochrony i prowadzenia prac rekompozycyjnych,
- możliwość lokalizacji obiektów małej architektury o maksymalnej wysokości 5,0 m,
- w ustaleniach szczegółowych dla terenów oznaczonych na rysunku planu symbolami 4.RŁ.17, 4.RŁ.18, 4.RŁ.19, 4.RŁ.20, 4.RŁ.21, 4.RŁ.22, 4.RŁ.44, 4.RŁ.45, 4.RŁ.46, 4.RŁ.47, 4.RŁ.48 o podstawowym przeznaczeniu jako łąki, z utrzymaniem istniejącego zagospodarowania terenu, plan ustala m.in.:
- utrzymanie istniejących kompleksów łąk jako istotnego elementu przyrodniczego i krajobrazowego gminy,
- utrzymanie istniejących zadrzewień, rowów, oczek i cieków wodnych,
- zakaz zabudowy.

W części dotyczącej ustaleń odnoszących się do granic i zasad zagospodarowania terenów i obiektów podlegających ochronie plan zawiera rozdział „Ustalenia dotyczące granic i zasad zagospodarowania terenów i obiektów dóbr kultury podlegających ochronie” stwierdzający, że:

Jednym z cenniejszych elementów zabytkowych Ksawerowa jest jego układ przestrzenny pochodzący z okresu tzw. „kolonizacji fryderycjańskiej” z początku XIX w. stanowiący dobrze zachowany przykład geometrycznego kształtowania przestrzeni wsi. Plan zaleca zapobieganie jakimkolwiek zniekształceniu tego układu m.in. poprzez wyznaczanie przebiegu ciągów ulicznych jak i zasad kształtowania podziałów własnościowych w sposób stanowiący czytelną kontynuację istniejącego układu.

W planie ustala się strefę „B” ochrony konserwatorskiej otoczenia zawierającego obiekty wpisane do rejestru i ewidencji zabytków, oznaczoną na rysunku planu symbolem graficznym. W granicach tej strefy podstawowym działaniem jest utrzymanie historycznej struktury w niezmienionym kształcie oraz rewaloryzacja polegająca na przywróceniu i utrwaleniu historycznie ukształtowanych walorów zespołu przestrzennego oraz jego funkcjonalnej i kompozycyjnej integracji z całością układu. Wszelka działalność związana z obiektami zabytkowymi i ich otoczeniem, w tym także zmiany funkcji i przeznaczenia obiektów winna być prowadzona w oparciu o wydane indywidualnie wytyczne konserwatorskie poprzedzone badaniami historyczno-architektonicznymi oraz ekspertyzami stanu technicznego i uzyskaniem zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Plan w granicach strefy ochrony konserwatorskiej „B” ustala następujące cele ochrony:

- zachowanie właściwego otoczenia dla obiektów zabudowy zabytkowej i objętej ewidencją konserwatorską,
- zachowanie zabudowy o znaczeniu lokalnym, występujących w małych zespołach lub rozproszeniu,
- zachowanie i niedopuszczenie do dalszej degradacji zabytkowych elementów historycznego układu przestrzennego (elementów rozplanowania, układu ulic i placów w ich liniach rozgraniczających, linii zabudowy, skali i tradycji kształtowania zabudowy),
- zachowanie i odtworzenie częściowo zniszczonych walorów krajobrazu kulturowego terenu;
- zastosowanie nowej zabudowy dostosowanej do historycznej kompozycji urbanistycznej w zakresie skali i formy bryły, przy założeniu harmonijnego współistnienia elementów kompozycji historycznej i współczesnej,
- eliminacja obiektów dysharmonizujących, zwłaszcza uniemożliwiających ekspozycję cennej zabudowy lub elementów zakomponowania zespołu strefy.

W granicach strefy ochrony konserwatorskiej „B”:

- wszelka działalność związana z obiektami zabytkowymi i ich otoczeniem, w tym także zmiany własności, funkcji i przeznaczenia obiektów winna być prowadzona w oparciu o wydane indywidualnie wytyczne konserwatorskie poprzedzone badaniami historyczno-architektonicznymi oraz ekspertyzami stanu technicznego i uzyskać pisemną zgodę Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- dla utrzymania ciągłości historycznej użytkowania obiektów najbardziej właściwe jest ustalenie dla nich funkcji nawiązujących do pierwotnego przeznaczenia,

- dla omawianej strefy należy przewidzieć przeprowadzenie pełnej rewaloryzacji i rehabilitacji obszaru w celu podwyższenia standardu miejsc zamieszkania i pracy. W tym obszarze należy zachować funkcję z dostosowaniem programu usług do tradycji i charakteru obiektów i wnętrz urbanistycznych,
- w strefie ustalone planem linie zabudowy powinny mieć charakter linii obowiązujących i pokrywać się z liniami regulacyjnymi ulic i placów lub historycznie wykształconymi liniami zabudowy. Wprowadzona nowa zabudowa powinna uzupełniać tradycyjną zabudowę obrzeżną i być sytuowana w zabudowie pierzejowej ulic i placów. Wszystkie obiekty budowlane przewidziane do realizacji w partiach narożnych ulic i placów, w tym także nowoprojektowanych powinny posiadać szczególnie starannie opracowaną formę architektoniczną,
- na terenach parku zabytkowego nakłada się obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków planowanych nasadzeń, wycinek i pielęgnacji drzewostanu,
- wszelkie działania inwestycyjne w strefie mające wpływ na ukształtowanie przestrzenne obszaru wymagają uzgodnień z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- w obszarze strefy możliwa jest wymiana substancji obiektów nie wpisanych do rejestru zabytków i nieobjętych ewidencją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pod warunkiem zachowania określonych dla strefy zasad kształtowania nowej architektury i nie wpływających niekorzystnie na kształt układu architektoniczno–urbanistycznego objętego strefą. Projekty architektoniczno–budowlane nowoprojektowanych obiektów wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Łodzi,
- w przypadku konieczności wyburzenia obiektu objętego ewidencją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, po uzyskaniu jego zgody, należy wykonać inwentaryzację architektoniczną budynku,

Plan ustala ochronną strefę „E” ekspozycji widokowej, oznaczonej na rysunku planu symbolem graficznym, w celu właściwej ekspozycji zespołu pałacowo-parkowego O. Kindlera oraz rejonu skrzyżowania ul. Łódzkiej z ul. Szkolną. W strefie tej obowiązują następujące ustalenia:

- wprowadzenie nowej zabudowy po uprzednim wykonaniu studiów kompozycyjnych mających na celu określenie lokalizacji, formy i gabarytu obiektów, aby trwale nie naruszyć walorów krajobrazowych i ekspozycyjnych,
- równocześnie należy stopniowo eliminować (w miarę ich zużycia) znajdujące się w tej strefie obiekty architektoniczne pogarszające ekspozycję chronionych zespołów przestrzennych,
- zakaz wszelkich działań przestrzennych (dominanty wysokościowe, infrastruktura techniczna, maszty telefonii komórkowej, nasadzenia, ogrodzenia, reklamy), oraz prac ziemnych powodujących trwałe zmiany rzeźby terenu,
- wszystkie inwestycje i działania podlegają uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Plan ustala zachowanie i ochronę wpisanego do rejestru zabytków zespołu pałacowego O. Kindlera, ul. Szkolna 12.

Plan ustala zachowanie i ochronę dóbr kultury znajdujących się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków:

- dom mieszkalny, murowany przy ul. Szkolnej 10,
- willa przy ul. Szkolnej 1 (dawny ośrodek zdrowia),
- dom folwarczny, murowany, ul. Szkolna,
- park przy pałacu O. Kindlera.

Plan ustala ochronę zidentyfikowanych w ramach badań ewidencyjnych AZP stanowisk archeologicznych:

- w obszarze 68-51, stanowisko nr 4 (Ksawerów 1),
- w obszarze 68-51, stanowisko nr 5 (Ksawerów 2).

Plan wyznacza obszar ochrony archeologicznej, oznaczony na rysunku planu symbolem graficznym. Plan stanowi, że przy planowaniu inwestycji związanych z pracami ziemnymi w rejonie strefy ochrony archeolo-

gicznej, w dokumentacji projektowej należy zamieścić zapis o konieczności przeprowadzenia nadzorów archeologicznych na koszt inwestora.

Z wnioskiem o ustalenie nadzorów archeologicznych należy zwrócić się do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków najpóźniej na 14 dni przed rozpoczęciem prac inwestycyjnych. Wszystkie nowoodkryte stanowiska muszą być nanoszone na mapę i objęte ochroną.

W sytuacji ujawnienia nowego stanowiska archeologicznego w obszarze ochrony archeologicznej wymagane jest wykonanie badań archeologicznych. W takiej sytuacji wszelkie prace budowlane powinny zostać przerwane, a teren (na podstawie art. 32 ust. 1 i art. 33 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami), udostępniony do badań archeologicznych. Nowoodkryte stanowiska archeologiczne należy oznaczyć, zabezpieczyć i powiadomić Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Dopuszczalne jest powiększenie strefy ochrony archeologicznej po odkryciu nowych stanowisk i wciągnięciu ich do ewidencji zabytków archeologicznych.

Zmiana w 2009 r. miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Ksawerów w części dotyczącej działek nr ew. 1119, 1120, 1125/1, 1125/2 wraz z rowem przebiegającym przez teren w/w działek przy ul. Handlowej w Ksawerowie¹¹⁾ wykonana została celem podniesienia poziomu warunków życia mieszkańców poprzez:

- tworzenie warunków dla prowadzenia i lokalizacji działalności i inwestycji umożliwiających wielofunkcyjny rozwój gminy z uwzględnieniem zasady rozwoju zrównoważonego,
- ustalenia dotyczące poprawy ładu przestrzennego,
- ustalenia dotyczące zasad obsługi w zakresie infrastruktury technicznej i komunikacji,
- minimalizację sytuacji kolizyjnych wynikających z przeznaczenia terenów dla różnych funkcji.

Dla ochrony środowiska przyrodniczego i krajobrazu kulturowego Plan zaleca zachowanie istniejących drzew i zadrzewień oraz wartościowych elementów zieleni wysokiej znajdujących się na terenie działek.

Ze względu na istniejące uwarunkowania Plan nie ustala zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.

Zmiana w 2009 r. miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Ksawerów w części dotyczącej działek nr ew. 359/46, 359/47, 359/48, 359/80, 359/81, 359/82 i 359/83 przy ul. Tymiankowej w Ksawerowie (Kol. Wola Zaradzyńska)¹²⁾ wykonana została celem podniesienia poziomu warunków życia mieszkańców poprzez:

- tworzenie warunków dla prowadzenia i lokalizacji działalności i inwestycji umożliwiających wielofunkcyjny rozwój gminy z uwzględnieniem zasady rozwoju zrównoważonego,
- ustalenia dotyczące poprawy ładu przestrzennego,
- ustalenia dotyczące zasad obsługi w zakresie infrastruktury technicznej i komunikacji,
- minimalizację sytuacji kolizyjnych wynikających z przeznaczenia terenów dla różnych funkcji.

Ze względu na istniejące uwarunkowania zmiana planu nie ustala zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków.

Kolejna zmiana w 2011 r. ww. miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, dotyczyła części wsi Wola Zaradzyńska¹³⁾. Zmiana planu wykonana została w celach analogicznych, jak w zmianie z 2009 r. Opracowanie w § 14 ustala ochronę na podstawie przepisów szczególnych terenu stanowiska archeologicznego oznaczonego na arkuszu 68-51 AZP nr 118 wraz z jego strefą ochronną. Stanowi, że w strefie stanowiska archeologicznego przed rozpoczęciem inwestycji wymagającej prac ziemnych oraz nasadzeń leśnych obowiązuje przeprowadzenie ratowniczych badań archeologicznych, na które należy uzyskać pozwolenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w oparciu o obowiązujące przepisy prawne z zakresu ochrony zabytków. W strefie ochrony archeologicznej obejmującej obszar istniejącego i potencjalnych stanowisk obowiązują następujące zasady zagospodarowania:

- 1) przeprowadzanie nadzorów archeologicznych przy wszystkich pracach związanych z robotami ziemnymi i nasadzeniami leśnymi;

- 2) konieczność uzyskania pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prowadzenie nadzorów archeologicznych w oparciu o obowiązujące przepisy prawne z zakresu ochrony zabytków;
- 3) wykonanie badań archeologicznych w przypadku ujawnienia nowego stanowiska archeologicznego z koniecznością przerwania prac i udostępnienia terenu do badań archeologicznych;
- 4) konieczność oznaczenia i zabezpieczenia wszystkich nowoodkrytych stanowisk archeologicznych a następnie powiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- 5) możliwość powiększenia strefy ochrony archeologicznej po odkryciu nowych stanowisk i wpisaniu ich do ewidencji zabytków archeologicznych.

W § 15 zmiana planu ustala zachowanie następujących obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków:

- 1) budynku mieszkalnego przy ul. Hubala 61 (nr ewidencyjny działki 355/1);
- 2) budynku mieszkalnego przy ul. Hubala 63 (nr ewidencyjny działki 354).

Ustala ochronę tych obiektów według poniższych zasad:

- 1) prace wykonywane w obiekcie lub jego otoczeniu winny być prowadzone porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;
- 2) sprawowanie opieki nad zabytkiem oraz jego otoczeniem, winny umożliwiać prowadzenie badań architektonicznych i konserwatorskich.

4. Cele Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Ksawerów na lata 2017-2020.¹⁴⁾

Przeprowadzona ocena stanu zachowania i funkcjonowania dziedzictwa kulturowego gminy Ksawerów wskazuje, że zagrożenia dla ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikają z:

- zaniedbań w opiece nad obiektami i obszarami zabytkowymi ze strony ich właścicieli i użytkowników,
- nie uwzględniania w aktach prawa miejscowego, w tym miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ochrony obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków,
- nie uwzględniania problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w opracowaniach strategicznych sporządzanych dla obszaru gminy,
- istnienia zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego ze strony inwestycji, w tym termomodernizacji,
- zbyt małej wiedzy o wartościach dziedzictwa kulturowego obszaru gminy wśród jej mieszkańców.

Jak wynika z analizy uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych funkcjonowania dziedzictwa kulturowego w gminie Ksawerów, zasób tego dziedzictwa oraz stan własnościowy przesądza o tym, że stanowi ono istotny element krajobrazu kulturowego gminy. Działania związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami prowadzone przez samorząd gminny powinny dotyczyć głównie działań kierowanych do właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych oraz ogółu społeczności gminnej, w tym pomocy finansowej i merytorycznej oraz edukacji kulturowej.

Wobec tego przyjmuje się, że celami gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów są:

1. Zachowanie i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy.

2. Wspieranie aktywności lokalnej prowadzącej do poprawy stanu dziedzictwa kulturowego.

3. Powszechna edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego gminy

Spodziewane **efekty** działań prowadzących do **realizacji celu „Zachowanie i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy”** to:

- ochrona i podniesienie wartości krajobrazu kulturowego gminy,
- zmiana ustaleń ochronnych w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy - ustawowej formy ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego, co zapewni ochronę prawną obiektom i obszarom przesądzającym o tożsamości gminy, w tym wpisanym do gminnej ewidencji zabytków,
- stosowanie zasad zintegrowanej ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego,
- zachowanie i poprawa stanu obiektów i obszarów zabytkowych,
- wykorzystanie obiektów zabytkowych dla poprawy zaspokojenia potrzeb społecznych mieszkańców gminy,
- zapobieganie rozpraszaniu zabudowy,
- eksponowanie w przestrzeni gminy obiektów i obszarów zabytkowych decydujących o jej tożsamości.

Spodziewane **efekty** działań prowadzących do **realizacji celu „Wspieranie aktywności lokalnej prowadzącej do poprawy stanu dziedzictwa kulturowego”** to:

- włączenie dziedzictwa kulturowego w zakres opracowań strategicznych,
- włączenie dziedzictwa kulturowego w zakres interwencji i wsparcia samorządu,
- rozszerzenie grona osób zaangażowanych w ochronę obiektów i obszarów zabytkowych,
- zahamowanie procesu degradacji obiektów zabytkowych,
- wspieranie aktywności lokalnej w zagospodarowaniu obiektów i obszarów zabytkowych.

Spodziewane **efekty** działań prowadzących do **realizacji celu „Powszechna edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego gminy”** to:

- tworzenie klimatu akceptacji dla idei ochrony dziedzictwa kulturowego,
- pogłębienie znajomości problematyki ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego w społeczeństwie,
- poszerzenie kręgu osób zorientowanych w zasadach postępowania wobec obiektów i obszarów zabytkowych,
- budowa poczucia wartości dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wśród jej mieszkańców,
- powstanie komputerowej bazy danych o dziedzictwie kulturowym i zabytkach gminy.

Przy określaniu celów gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów uwzględniono zapisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która w szczególności formułuje m.in. niżej wymienione cele:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej (cel programu gminnego: 1);
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania (cele programu gminnego: 1, 2);
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego (cel programu gminnego: 1);
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami (cele programu gminnego: 1, 2, 3);
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków (cele programu gminnego: 2, 3);

- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami (cel programu gminnego: 2).

5. Kierunki działań dla realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Ksawerów na lata 2017-2020.

Zasięg terytorialny gminnego Programu opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów obejmuje jej obszar w granicach administracyjnych. Okres, na który został opracowany obejmuje lata 2017-2020.

Kierunki działań dla realizacji celów gminnego Programu opieki na zabytkami oraz działania podejmowane dla realizacji tych celów określone zostały w poniższej tabeli:

Dla realizacji celu:

Zachowanie i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy

Kierunki działań	Opis działań	Okres realizacji
1.1. Zapewnienie ochrony prawnej obiektom i obszarom zabytkowym.	1.1.1. Przyjęcie przez Radę Gminy gminnego Programu opieki nad zabytkami na lata 2017–2020 oraz okresowe monitorowanie jego realizacji.	2017-2020
	1.1.2. Przy opracowaniu zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy uwzględnienie potrzeby wykonania studium krajobrazu kulturowego obszarów o szczególnych walorach dziedzictwa i krajobrazu kulturowego, w tym szczególnie: - historycznego układu przestrzennego wsi Ksawerów, - zespołu pałacowo-parkowo-folwarcznego w Widzewie.	2017-2020
	1.1.3. Sukcesywne obejmowanie ochron obiektów i obszarów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków w opracowywanych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego gminy.	2017-2020
	1.1.4. Opracowanie i aktualizacja planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych na podstawie aktualizacji otrzymanych od właścicieli lub zarządców obiektów zabytkowych.	2017-2020
	1.1.5. Aktualizacja informacji o obiektach zabytkowych w ewidencji gruntów i budynków.	2017-2020
1.2. Ochrona cech krajobrazu kulturowego gminy	1.2.1. Przy wykonywaniu studium/zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy uwzględnienie określenia granic krajobrazu kulturowego gminy.	2017-2020
	1.2.2. Przy wykonywaniu studium/zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy wyznaczenie granic krajobrazu kulturowego gminy i obszarów zintegrowanej ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.	2017-2020
	1.2.3. Przy wykonywaniu studium/zmiany studium, w trakcie inwentaryzacji sporządzanej dla potrzeb studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy sporządzenie fotograficznej inwentary-	2017-2020

	zacji panoram z charakterystycznych punktów i ciągów odbioru krajobrazu.	
1.3. Stworzenie systemu kontroli stanu utrzymania obiektów i obszarów zabytkowych.	1.3.1. Weryfikacja gminnej ewidencji zabytków.	2017-2020
	1.3.2. Bieżąca aktualizacja i uzupełnianie gminnej ewidencji zabytków nieruchomości.	2017-2020
	1.3.3 Prowadzenie analiz wykonania zadań wynikających z realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów.	2017-2020
1.4. Podnoszenie kwalifikacji pracowników odpowiedzialnych za ochronę dziedzictwa kulturowego.	1.4.1. Kierowanie pracowników na szkolenia dotyczące kompetencji samorządów w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.	2017-2020

Dla realizacji celu:**Wspieranie aktywności lokalnej prowadzącej do poprawy stanu dziedzictwa kulturowego**

Kierunki działań	Opis działań	Okres realizacji
2.1. Uwzględnienie w opracowaniach strategicznych dla gminy zasobów i wartości dziedzictwa kulturowego gminy.	2.1.1. Dokonanie analizy „Strategii rozwoju gminy Ksawerów na lata 2014–2020” pod kątem uwzględnienia roli oraz znaczenia dziedzictwa kulturowego w rozwoju społeczno-gospodarczym gminy.	2017-2020
	2.1.2. Uwzględnienie w aktualizacji „Planu rozwoju lokalnego gminy Ksawerów” wynikających z Programu opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów działań prowadzących do poprawy kondycji dziedzictwa kulturowego oraz wzrostu jego znaczenia dla rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.	2017-2020
2.2. Podjęcie działań na rzecz zahamowania procesu degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania.	2.2.1. Promowanie pozytywnych wzorów użytkowania zabytkowych obiektów i obszarów.	2017-2020
2.3. Wspieranie działalności osób zobowiązanych do opieki nad zabytkami.	2.3.1. Przedstawianie na komisjach Rady Gminy wniosków o włączenie ochrony dziedzictwa kulturowego w zakres interwencji i wsparcia przez samorząd (np. zwolnienia i ulgi podatkowe).	2017-2020
2.4. Współpraca ze społecznymi i pozarządowymi organizacjami zajmującymi się ochroną zabytków i opieką nad zabytkami.	2.4.1. Wspieranie inicjatyw prowadzących do powstawania na terenie gminy organizacji mających na celu zachowanie i poprawę utrzymania obiektów i obszarów zabytkowych.	2017-2020
	2.4.2. Prowadzenie rejestru zgłaszanych przez mieszkańców postulatów dotyczących ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.	2017-2020

Dla realizacji celu:**Powszechna edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego gminy**

Kierunki działań	Opis działań	Okres realizacji
3.1. Wprowadzenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego (edukacji kulturo-	3.1.1. Prowadzenie szkolnej i przedszkolnej edukacji kulturowej na terenie gminy, w tym na przykład: - organizowanie konkursów plastycznych lub historycznych	2017-2020

wej) do programu edukacji przedszkolnej i szkolnej.	lub fotograficznych na temat dziedzictwa kulturowego gminy, - przeprowadzenie konkursu na autorski program dotyczący wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy dla szkół podstawowych i ponad-podstawowych. - opracowanie programu edukacji środowiskowej łączącej problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.	
3.2. Wspieranie działań edukacyjnych dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, kierowanych do dorosłych mieszkańców gminy.	3.2.1. Wprowadzenie problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do działalności informacyjnej Urzędu Gminy z wykorzystaniem miejscowej prasy i sposobów zwyczajowo przyjętych na terenie gminy. 3.2.2. Udostępnienie strony internetowej Gminy dla potrzeb działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.	2017-2020 2017-2020
3.3. Udostępnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy zainteresowanym w regionie i kraju.	3.3.1. Opracowanie elektronicznej bazy danych o obiektach i obszarach z terenu gminy wpisanych do rejestru zabytków i do gminnej ewidencji zabytków. 3.3.2. Uaktualnianie elektronicznej bazy danych o obiektach i obszarach wpisanych do rejestru zabytków i do gminnej ewidencji zabytków.	2017-2020 2017-2020

6. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Ksawerów na lata 2017-2020.¹⁵⁾

Gminny program opieki nad zabytkami uwzględnia wykorzystanie przy ocenie jego realizacji instrumentów wynikających z obowiązujących przepisów prawnych oraz opartych na nich działaniach umocowanych w systemie finansów publicznych. Są to następujące grupy instrumentów:

6.1. Instrumenty prawne, w tym m. in.

- 1) wynikające z przepisów ustawowych (m.in. miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego);
- 2) programy określające politykę państwa i województwa w ochronie dziedzictwa kulturowego.

6.2. Instrumenty koordynacji, w tym m. in.:

- 1) strategia rozwoju gminy Ksawerów;
- 2) plany rozwoju;
- 3) programy rozwoju infrastruktury;
- 4) programy ochrony środowiska przyrodniczego;
- 5) studia i analizy, koncepcje;
- 6) umowy i porozumienia;
- 7) kontrakty;
- 8) współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi.

6.3. Instrumenty finansowe, w tym m. in.:

- 1) dotacje;
- 2) dofinansowania;
- 3) nagrody;
- 4) programy operacyjne umożliwiające finansowanie z funduszy Wspólnoty Europejskiej.

6.4. Instrumenty społeczne, w tym m. in.:

- 1) edukacja kulturowa;
- 2) informacja (powszechny dostęp do informacji o możliwościach uzyskania wsparcia dla działań ochronnych, wykorzystanie wydawnictw oraz internetu do informowania społeczności lokalnej o postępiach w realizacji Programu);
- 3) sprawna komunikacja;
- 4) współpraca (zapewnienie współpracy z instytucjami i organizacjami pozarządowymi np. w działaniach informacyjnych i promocyjnych);
- 5) współdziałanie z organizacjami społecznymi.

6.5. Instrumenty kontrolne, w tym m. in.:

- 1) systematyczna aktualizacja bazy danych dotyczącej stanów własnościowych, infrastruktury technicznej, stanu zagospodarowania przestrzennego gminy, stanów technicznych obiektów zabytkowych;
- 2) monitoring stanu dziedzictwa kulturowego.

Uruchomienie wymienionych instrumentów wymaga od władz samorządowych i społeczeństwa gminy przebudowania poglądów na wartości tkwiące w dziedzictwie i krajobrazie kulturowym, zmiany stosunku do materialnej jego substancji, zrozumienia potrzeby jego ochrony oraz działań w wielu sferach prowadzonej działalności:

- wykorzystywanie i respektowanie wszelkich przepisów dla ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy,
- wykorzystywanie regionalnych programów obejmujących ochronę dziedzictwa kulturowego dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami,
- tworzenie opracowań planistycznych odpowiednio do potrzeb ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego,
- sporządzanie analiz i ocen skutków wpływu planowanych działań inwestycyjnych na dziedzictwo i krajobraz kulturowy gminy,
- pozyskanie poparcia społecznego dla działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i zabytków,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się ochroną zabytków i opieką nad zabytkami,
- prowadzenie monitoringu i analiz zmian w stanie dziedzictwa kulturowego i zabytków.

Gminny Program opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów może być w razie potrzeby uzupełniany raz na dwa lata - w okresie analiz jego wykonania, w związku ze sporządzaniem sprawozdania z jego realizacji, przedstawianego radzie gminy. Uzupełnianie polegać będzie na wpisywaniu nowych działań finansowych, edukacyjnych i organizacyjnych, odpowiednio do potrzeb ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego. Wnioski o uzupełnienie Programu składać mogą na ręce Wójta Gminy radni, właściciele i użytkownicy obiektów i obszarów zabytkowych, stowarzyszenia, grupy mieszkańców, organizacje działające na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

7. Monitoring działania Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Ksawerów na lata 2017-2020

Efektywność i stopień realizacji gminnego Programu opieki nad zabytkami oceniany powinien być poprzez ciągłe monitorowanie jego efektów rzeczowych, edukacyjnych, finansowych i organizacyjnych. Monitorowanie obejmuje zbieranie informacji i danych określających zaawansowanie realizacji przyjętych w nim działań. Informacje pozyskane w trakcie monitorowania prowadzonego przez Urząd Gminy Ksawerów umożliwią Wójtowi Gminy realizację ustawowego obowiązku sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.

Ocena realizacji gminnego Programu opieki nad zabytkami dla gminy Ksawerów polegać będzie na sprawozdaniu z realizacji kierunków działań podejmowanych dla osiągnięcia poszczególnych celów określonych w Programie przy ewentualnym udziale Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Dla oceny realizacji celu **1. zachowanie i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy** będzie to m.in:

- potwierdzenie faktu opracowania zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy uwzględniającego obiekty i obszary wpisane do gminnej ewidencji zabytków,
- potwierdzenie wykonania studiów krajobrazu kulturowego obszarów o szczególnych walorach dziedzictwa i krajobrazu kulturowego-historycznego układu przestrzennego wsi Ksawerów i zespołu pałacowo-parkowo-folwarcznego w Widzewie,
- potwierdzenie wykonania analiz prowadzących do określenia granic krajobrazu kulturowego gminy,
- potwierdzenie wyznaczenia w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy granic krajobrazu kulturowego gminy i obszarów zintegrowanej ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego,
- potwierdzenie faktu wykonania inwentaryzacji fotograficznych panoram i stref eksponowania historycznych obiektów budowlanych decydujących o atrakcyjności przestrzeni gminy,
- potwierdzenie zaktualizowania gminnej ewidencji zabytków,
- potwierdzenie faktu uczestnictwa pracownika w szkoleniach dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego.

Dla oceny realizacji celu **2. wspieranie aktywności lokalnej prowadzącej do poprawy stanu dziedzictwa kulturowego** będzie to m.in:

- potwierdzenie dokonania analizy „Strategii rozwoju gminy Ksawerów” pod kątem potrzeby uwzględnienia roli dziedzictwa kulturowego gminy w jej rozwoju społeczno-gospodarczym,
- potwierdzenie uwzględnienia w aktualizacji „Strategii rozwoju gminy Ksawerów” wynikających z gminnego Programu opieki nad zabytkami działań prowadzących do poprawy kondycji dziedzictwa kulturowego oraz wzrostu jego znaczenia dla rozwoju społeczno-gospodarczego gminy,
- potwierdzenie faktu prowadzenia rejestru zgłaszanych przez mieszkańców postulatów dotyczących ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy,
- potwierdzenie działań prowadzących do włączenia ochrony dziedzictwa kulturowego gminy w zakres interwencji i wsparcia przez samorząd.

Dla oceny realizacji celu **3. powszechna edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego gminy** będzie to m.in:

- określenie ilości konkursów plastycznych dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy, których uczestnikami są dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym,
- potwierdzenie faktu opracowania szkolnego i przedszkolnego programu edukacji środowiskowej łączącego problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego,
- potwierdzenie powstania autorskiego programu dotyczącego wiedzy o dziedzictwie kulturowym gminy dla szkół podstawowych i ponadpodstawowych,
- określenie ilości komunikatów i informacji kierowanych do społeczności gminy, dotyczących dziedzictwa kulturowego gminy,
- potwierdzenie ogólnego udostępnienia elektronicznej bazy danych dotyczącej obszarów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków i do gminnej ewidencji zabytków.

Analiza informacji i raportów z monitoringu, stanowić będzie podstawę sporządzenia sprawozdania z realizacji gminnego Programu opieki nad zabytkami. Według zapisów ustawowych pierwsza ocena realizacji Programu powinna zostać przeprowadzona w końcu 2018 roku, a jej wyniki przedłożone Radzie Gminy Ksawerów w początkach roku następnego.

Kolejna edycja gminnego programu opieki na zabytkami dla gminy Ksawerów powinna zostać opracowana po 4 latach od przyjęcia niniejszego Programu przez Radę Gminy.

8. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Ksawerów na lata 2017-2020.

Istnieje wiele źródeł, z których gminy wiejskie mogą czerpać wsparcie finansowe dla realizacji zadań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, wobec tego, że pojęcie ochrony dziedzictwa kulturowego rozszerza listę potencjalnych źródeł finansowania projektów. Projekty takie mogą dotyczyć nie tylko kultury, ale także mogą być związane z ochroną krajobrazu, środowiska naturalnego, wytwarzaniem regionalnych i lokalnych produktów, rolnictwem, a sam proces ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego to nie tylko prace konserwatorskie, archiwizacyjne, ale także promocyjne, edukacyjne, aktywizujące społeczności lokalne.

Wskazane poniżej źródła finansowania podzielone zostały ze względu na ich charakter. Wyróżnione zostały źródła prywatne (m.in. dotacje organizacji pozarządowych i tworzonych przez firmy prywatne) oraz źródła publiczne (w tym fundusze samorządowe, rządowe i unijne). Dla tych źródeł finansowania projektodawcą mogą być przede wszystkim podmioty zarejestrowane, posiadające osobowość prawną m.in. fundacja, stowarzyszenie, inne organizacje non profit, a także samorządy lokalne oraz inne instytucje.

W przypadku projektów dotyczących prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach wpisanych do rejestru bądź ewidencji zabytków, projektodawcą musi być właściciel zabytku - zarówno osoba prawna, jak i fizyczna.

8.1. Źródła prywatne

8.1.1. Dotacje od organizacji lokalnych.

Najbliżej osób tworzących i realizujących projekt związany z zachowaniem dziedzictwa kulturowego wsi znajdują się źródła lokalne. Ich zaletą jest bliskość do projektodawcy, a więc dobra dostępność, znajomość problemów lokalnych społeczności i szybkość reagowania na pojawiające się trudności.

Współpraca Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności oraz Akademii Rozwoju i Filantropii skutkuje powstaniem w Polsce sieci Lokalnych Organizacji Grantowych, obejmującej stowarzyszenia i fundacje wyłaniane w otwartych konkursach. Co roku środki Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności przekazywane są każdemu partnerowi sieci. Każdy LOG pozyskuje dodatkowo własne fundusze na sfinansowanie minimum 50% kosztów realizacji lokalnego konkursu grantowego, pochodzące od samorządów, firm, innych instytucji lub od mieszkańców (m.in. z kampanii 1%).

Co roku ogłaszane są konkursy grantowe. Konkurs „Działaj Lokalnie” to program Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności realizowany od 2000 roku przez Akademię Rozwoju Filantropii w Polsce. Celem „Działaj Lokalnie” jest aktywizowanie lokalnych społeczności wokół różnych celów o charakterze dobra wspólnego. Realizacji Programu służy organizowanie konkursów grantowych, w ramach których wspierane są projekty inicjujące współpracę mieszkańców z małych miejscowości. Poprzez Program „Działaj Lokalnie” wspieramy zwykłych ludzi, którzy chcą wspólnie działać na rzecz swojej społeczności.

Przyznaje granty (w kwocie maksymalnie 6 tysięcy złotych) na realizację projektów, które:

- aktywizują lokalne społeczności wokół różnych celów o charakterze dobra wspólnego,
- przyczyniają się do rozwiązania określonego lokalnego problemu lub zaspokojenia pewnej potrzeby mieszkańców,
- mają jasno określony cel, dobrze zaplanowane działania, mierzalne rezultaty i rozsądne koszty realizacji,
- są realizowane wspólnymi siłami mieszkańców i instytucji lokalnych,
- w przemyślany sposób angażują zasoby lokalne (naturalne, społeczne, ludzkie i finansowe).

Źródła lokalne są powołane do wspierania szerokiego wachlarza celów. Zachowanie i rozwój kultury lokalnej i regionalnej jest jednym z ważnych priorytetów ich działalności. Cechą charakterystyczną tych źródeł jest wymóg społecznego aspektu dofinansowywanych projektów. Nie tyle ważne dla tych źródeł jest ocalenie np. zabytkowego parku, czy odrestaurowanie kapliczki, ale fakt, czy działanie to będzie realizowane wspólnie przez mieszkańców i czy powstała po realizacji projektu wartość będzie służyła większej liczbie osób, niż tylko organizatorom, bądź osobie prywatnej.

Każda z organizacji ma swój wyznaczony obszar działania (od kilku gmin do powiatów), z którego może przyjmować wnioski o dotację oraz własne regulaminy konkursów dotacyjnych i terminy przyjmowania wnio-

sków. Jednym z konkursów dotacyjnych organizowanych przez te lokalne organizacje jest „Działaj Lokalnie”, którego celem jest aktywizowanie mieszkańców wokół dobra wspólnego.

O dotacje ubiegać się mogą organizacje pozarządowe posiadające osobowość prawną, lokalne instytucje, grupy nieformalne, w imieniu, których wniosek złoży organizacja pozarządowa lub instytucja publiczna posiadająca osobowość prawną, a także instytucje, które otrzymają specjalne pełnomocnictwo od zwierzchnich organów do przeprowadzenia planowanych działań (szkoła, dom kultury, biblioteka, klub sportowy etc.). Do konkursu nie mogą składać wniosków fundacje skarbu państwa oraz stowarzyszenia samorządów lokalnych.

www.dzialajlokalnie.pl

8.1.2. Dotacje od organizacji ogólnopolskich

Na terenie Polski działają organizacje bezpośrednio wspierające rozwój terenów wiejskich, angażując się w pomoc finansową wspierającą działania związane między innymi z kulturą. Działania tych organizacji polegają albo na przyjmowaniu wniosków na projekty o różnej tematyce lub przyznawaniu tzw. grantów instytucjonalnych, przyczyniających się do budowania stabilnych podstaw funkcjonowania dobrze rokujących organizacji pozarządowych, do ich długofalowego działania, podnoszenia standardów pracy i zarządzania organizacją.

Poza dotacjami, organizacje te prowadzą własne programy wspierające rozwój kultury, wspierające inicjatywy dla zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego, przyznają nagrody i wyróżnienia dla osób szczególnie zasłużonych w dziedzinie ochrony i rozwoju kultury, a także ogłaszają konkursy na prace badawcze i historyczne związane z kulturą.

Fundacja Wspomagania Wsi. Wspiera inicjatywy gospodarcze i społeczne mieszkańców wsi i małych miast oraz inicjatywy związane z poprawą stanu infrastruktury obszarów wiejskich i kulturą. O dotację mogą się ubiegać organizacje pozarządowe, ochotnicze straże pożarne, koła gospodyń wiejskich, grupy nieformalne, prowadzące działalność na wsiach.

www.fww.org.pl

www.witrynawiejska.org.pl

Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej. Aktualnie cele Fundacji obejmują rozwój infrastruktury technicznej i społecznej obszarów wiejskich (w tym. m.in. ułatwianie dostępu do Internetu) oraz rozwój pozarolniczej małej i średniej przedsiębiorczości na terenach wiejskich. O wsparcie w ramach tego programu mogą ubiegać się organizacje pozarządowe, w tym fundacje i stowarzyszenia, posiadające określoną formę prawną, mające swoją siedzibę i prowadzące lub podejmujące działalność na terenach wiejskich (wsie i miasta do 10 tys. mieszkańców). O granty mogą ubiegać się również podmioty kolegialne z terenów wiejskich, nie posiadające określonej formy prawnej, jak: rady sołeckie, rady parafialne i inne zorganizowane grupy osób/członków lokalnych społeczności.

<http://www.efrwp.pl/>

Fundacja Bankowa im. L. Kronenberga. Przyznaje dotacje na projekty o charakterze lokalnym i ponadlokalnym w dwóch obszarach programowych: edukacja i rozwój lokalny. W tym zakresie finansuje m.in. inicjatywy dotyczące dziedzictwa kulturowego i tradycji oraz twórczości artystycznej dzieci i młodzieży. Przyznaje także Nagrodę im. prof. Aleksandra Gieysztora osobom lub instytucjom szczególnie zasłużonym na polu ochrony dziedzictwa kulturowego. O dotacje mogą ubiegać się: fundacje, stowarzyszenia, szkoły, domy kultury, biblioteki oraz jednostki samorządu terytorialnego działające na rzecz dobra publicznego.

www.kronenberg.org.pl

Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego. Jej celem statutowym jest zwiększanie dostępu obywateli, instytucji i organizacji do Internetu oraz technologii informacyjnych i komunikacyjnych opartych na Internecie. W 2009 roku rozpoczęła realizację **Programu Rozwoju Bibliotek**. Celem Programu jest wsparcie i ożywienie działalności bibliotek znajdujących się w małych miejscowościach, do 20 tys. mieszkańców. Biblioteki publiczne, niezależnie od swojej formy organizacyjnej uczestniczące w Programie mają szansę stać się ośrodkami aktywności lokalnej. Program Rozwoju Bibliotek realizowany jest w latach 2009 - 2013. O dotacje mogą ubiegać się biblioteki samodzielne, połączone z inną instytucją np. z Gminnym Ośrodkiem Kultury czy szkołą, biblioteki działające w strukturze Urzędu Gminy, posiadające lub nie - status instytucji kultury

www.frsti.org.pl

www.biblioteki.org

Fundacja PZU. Udziela wsparcia instytucjom non profit na przedsięwzięcia mieszczące się w dwóch obszarach programowych: edukacja i rozwój lokalny. Finansuje m.in. inicjatywy dotyczące dziedzictwa kulturowego i tradycji oraz twórczości artystycznej dzieci i młodzieży.

Fundacja prowadzi też własne inicjatywy, służące upowszechnianiu wiedzy o kulturze i sztuce polskiej, artystach, twórcach i uzdolnionej artystycznie młodzieży oraz wydarzeniach artystycznych. O dotację mogą się ubiegać podmioty, o których mowa w art. 3 ust. 1 i 3 Ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

<http://fundacjapzu.pl/>

8.2. Źródła publiczne

Administracja publiczna przyznaje różne dotacje na działania związane z odnową materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Zobowiązują ją do tego cele statutowe i poszczególne ustawy, m.in. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami czy o ochronie przyrody. Odbiorcami dotacji mogą być zarówno osoby fizyczne (np. właściciele budynków wpisanych do rejestru zabytków), jak i organizacje pozarządowe. Te ostatnie najczęściej możliwości wsparcia finansowego znajdują w samorządach gminnych i powiatowych, mniej w strukturach wojewódzkich (samorządowych i rządowych) oraz administracji rządowej. W przypadku osób fizycznych – istnieje możliwość ubiegania się o dotację np. na wyremontowanie zabytkowego budynku u wojewódzkich konserwatorów zabytków.

W ramach zadań własnych Ministerstwa, Zarządy Województw, Urzędy Marszałkowskie, Prezydenci Miast, Burmistrzowie i Wójtowie mogą wyodrębnić pulę funduszy z budżetów, ogłaszając co roku konkursy ofert/przetargi na realizację działań związanych z zachowaniem dziedzictwa kulturowego, kultury i sztuki, podtrzymywania tradycji narodowych, z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami; konserwacji, renowacji i ochrony obiektów zabytkowych, a także ochrony środowiska naturalnego i wody, edukacji i promocji kultury, itd.

Główne źródła dofinansowania projektów związanych z pracami przy zabytkach, oraz projektów pośrednio związanych z ochroną dziedzictwa (informacyjne, edukacyjne itp.), to:

- 1) środki gminne, powiatowe, wojewódzkie;
- 2) środki finansowe z budżetu państwa, „Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego”, przyznawane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach programów ministerialnych;
- 3) środki z Regionalnych Programów Operacyjnych, dystrybuowane na poziomie województw;
- 4) środki z Funduszy Europejskich, dystrybuowane na poziomie krajowym;
- 5) środki z Europejskich programów specjalnych, współpracy transgranicznej itp.

Fundusze sołeckie. Ustawa z dnia 20 lutego 2009 r. o funduszu sołeckim określa sposób prowadzenia gospodarki finansowej sołectw w ramach budżetu gminnego. Uchwalenie ustawy o funduszu sołeckim miało na celu wzmocnienie sołectwa będącego najmniejszą jednostką pomocniczą. Potrzeby społeczności sołectw można efektywnie zaspakajać na poziomie niższym niż poziom gminy, właśnie na poziomie sołectwa. Ważne jest zapewnienie sołectwom instrumentów rozwoju. Jednym z takich instrumentów jest fundusz sołecki.

Od roku sołectwa mogą decydować o przeznaczeniu środków z funduszu sołeckiego na niewielkie inicjatywy lokalne we wsi. Chodzi tu o drobne, ale potrzebne z punktu widzenia mieszkańców sołectwa - inicjatywy lokalne. Mieszkańcy wsi mogą zatem podjąć decyzję o przeznaczeniu środków z funduszu sołeckiego na np. zorganizowanie spotkania integracyjnego mieszkańców, odnowienie wiejskiej kapliczki, czy zabytkowego mostku, zbudowanie placu zabaw we wsi, postawienie ławek i koszy na śmieci w wiosce itd. Te inicjatywy muszą mieścić się w zadaniach statutowych gminy (zadania własne), mają służyć poprawie warunków życia mieszkańców i być zgodne ze strategią rozwoju gminy. Sołectwa muszą złożyć do wójta czy burmistrza swojej gminy odpowiedni wniosek – dokument uchwalony przez Zebranie Wiejskie, radę sołecką lub co najmniej 15 pełnoletnich mieszkańców.

www.funduszesoleckie.pl/11,101,tytulpierwszego.html

Wojewódzki Program Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi – konkursy dotacyjne. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie dała samorządom terytorialnym i organizacjom obywatelskim nowe możliwości współpracy na rzecz społeczności lokalnych, w tym także kultury lokalnej. Wiele samorządów gminnych, powiatowych uchwaliło własne programy współpracy z organizacjami pozarządowymi, w tym zasady finansowego wsparcia ich działalności w obszarach zgodnych z celami statutowymi urzędów. Tym celem jest także rozwój kultury, sztuki, ochrona dóbr kultury i tradycji na danym obszarze.

Współpraca z organizacjami pozarządowymi w województwie łódzkim realizowana jest na podstawie corocznie opracowywanego Programu Współpracy Województwa Łódzkiego z Organizacjami Pozarządowymi, przyjmowanego uchwałą Sejmiku Województwa Łódzkiego. Powyższy dokument określa zasady, formy oraz obszary współpracy z organizacjami pozarządowymi. Definiuje szczegółowe cele dotyczące rozwoju i upowszechniania kultury fizycznej i sportu, przedstawia także, zadania publiczne zlecane organizacjom pozarządowym do realizacji. Zgodnie z w/w ustawą organizacje pozarządowe otrzymują dotacje w ramach otwartych konkursów ofert. Konkursy ofert w naszym województwie są ogłaszane na przełomie listopada i grudnia tak, aby z początkiem roku można było podpisać umowy o dotację na wsparcie realizowanych zadań.

Dla województwa łódzkiego uchwalony został wieloletni program współpracy: **Program współpracy samorządu województwa łódzkiego z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie na lata 2016-2020**

<http://www.ngo.lodzkie.pl/k2-information/programy-wspolpracy-z-ngo-wszystkie/program-wieloletni-2016-2020>

Dotacje celowe z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku, wpisanym do rejestru zabytków

Dotacja celowa na dofinansowanie tych prac może być udzielona przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego ze środków finansowych z części budżetu państwa „Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego” oraz przez wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda.

W każdym roku ogłaszane są przez Urzędy Marszałkowskie konkursy na podstawie uchwały Sejmików Wojewódzkich na dotacje celowe na realizację prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze danego województwa. Podawana jest minimalna kwota dotacji i maksymalna. O taką dotację celową może się ubiegać każdy podmiot, który jest właścicielem lub posiadaczem zabytku (osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna). Wnioski składa się w Urzędzie Wojewódzkim.

<http://www.lodzkie.pl/kultura/ochrona-zabytkow/dotacje>

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Ministerstwo odpowiada za rozwój i opiekę nad materialnym i niematerialnym dziedzictwem narodowym, a także działalność kulturalną, w tym mecenat państwowy nad tą działalnością. Odpowiedzialność MKiDN koncentruje się w szczególności na: podtrzymywaniu i rozpowszechnianiu tradycji narodowej i państwowej; ochronie zabytków i opiece nad zabytkami; działalności muzeów; miejscach pamięci narodowej, grobach i cmentarzach wojennych, pomnikach zagłady; działalności twórczej, artystycznej, kulturze ludowej i rękodziele artystycznym oraz ich ochronie; wydawnictwach, księgarstwie, bibliotekach i czytelnictwie; edukacji kulturalnej; wystawach artystycznych; polityce audiowizualnej; amatorskim ruchu artystycznym, organizacjach i stowarzyszeniach regionalnych oraz społeczno-kulturalnych; wymianie kulturalnej z zagranicą; działalności widowiskowej i rozrywkowej.

W ramach Programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Ministerstwo co roku dofinansowuje zadania z zakresu kultury w określonej tematyce. W każdym roku ogłaszane są priorytety programu dotacyjnego. Wśród priorytetów są m.in. wsparcie działań mających na celu poprawę funkcjonowania placówek zajmujących się działalnością kulturalną, wyrównywanie dostępu do dóbr kultury, wydarzenia artystyczne, ale także dziedzictwo kulturowe - ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwacja i rewaloryzacja zabytków; rozwój instytucji muzealnych, tworzenie zasobów cyfrowych dziedzictwa kulturowego; zwiększenie dostępu do zasobów dziedzictwa kulturowego i naukowego, a także jego ochrona w formie cyfrowej; ochrona dziedzictwa kultury ludowej: zachowanie, dokumentowanie i przekaz autentycznych wartości

kultury tradycyjnej, ochrona twórczości ludowej, w tym unikalnych umiejętności, ich popularyzacja w społeczeństwie, kształtowanie tożsamości lokalnej.

www.mkidn.gov.pl

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami o dofinansowanie prac archeologicznych, konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych może ubiegać się właściciel lub zarządca zabytku wpisanego do rejestru lub stanowiska archeologicznego.

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

W 2012 r. przyjęta została *Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012-2020* (SZRWRiR). Głównym celem opracowania SZRWRiR jest określenie kluczowych kierunków rozwoju obszarów wiejskich w perspektywie do 2020 r., a tym samym właściwe adresowanie zakresu interwencji publicznych finansowanych ze środków krajowych i wspólnotowych. Długookresowy cel główny działań służących rozwojowi obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa zdefiniowano w strategii w następujący sposób: *poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz efektywne wykorzystanie ich zasobów i potencjałów, w tym rolnictwa i rybactwa, dla zrównoważonego rozwoju kraju*. Dążenie do osiągnięcia celu głównego będzie realizowane poprzez działania przypisane do pięciu celów szczegółowych:

- Cel 1. Wzrost jakości kapitału ludzkiego, społecznego, zatrudnienia i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich,
- Cel 2. Poprawa warunków życia na obszarach wiejskich oraz poprawa ich dostępności przestrzennej,
- Cel 3. Bezpieczeństwo żywnościowe,
- Cel 4. Wzrost produktywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego,
- Cel 5. Ochrona środowiska i adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich.

www.minrol.gov.pl

W zakresie ochrony dziedzictwa niematerialnego przez Ministerstwo Rolnictwa prowadzona jest ochrona i promocja żywnościowych produktów lokalnych. Produkty wyróżniane są znakami potwierdzającymi wysoką jakość wyrobów rolno-spożywczych pochodzących z konkretnych regionów, jak też charakteryzujących się tradycyjną metodą produkcji. System ochrony i promocji wyrobów regionalnych i tradycyjnych jest jednym z najważniejszych czynników wpływających na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich i realizację założeń II filaru Wspólnej Polityki Rolnej. Pozwala zachować i upowszechniać niematerialne dziedzictwo jakim są lokalne tradycje przyrządzania potraw. Za sprawą systemu ochrony i promocji produktów regionalnych i tradycyjnych chroni się więc dziedzictwo kulturowe wsi, co w dużym stopniu przyczynia się do zwiększenia atrakcyjności terenów wiejskich i rozwoju agroturystyki i turystyki wiejskiej.

Ministerstwo rolnictwa prowadzi krajową listę produktów tradycyjnych. Wpisywane są na nią produkty, które są przygotowywane według tradycyjnych metod od co najmniej 25 lat. Lista ta ma jednak charakter jedynie promocyjno-informacyjny, zarówno dla producentów, jak i konsumentów.

<http://www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Produkty-regionalne-i-tradycyjne>

8.3. Fundusze europejskie

Program rozwoju obszarów wiejskich 2014-2020 – PROW.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020 (PROW 2014-2020) jest wkomponowany w całościowy system polityki rozwoju kraju. Celem głównym PROW 2014–2020 jest poprawa konkurencyjności rolnictwa, zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i działania w dziedzinie klimatu oraz zrównoważony rozwój terytorialny obszarów wiejskich. Program będzie realizował wszystkie sześć priorytetów wyznaczonych dla unijnej polityki rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014–2020, a mianowicie:

1. Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich.
2. Poprawa konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarki rolnej i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych.
3. Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie.

4. Odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa.
5. Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach: rolnym, spożywczym i leśnym.
6. Zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich.

Jednym z działań, które realizowane będzie w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020) jest program wspierający rozwój lokalny kierowany przez społeczność (RLKS). RLKS jest instrumentem, który w ramach perspektywy finansowej UE 2014-2020 umożliwia zastosowanie metody LEADER. RLKS zachowuje podstawowe założenia metody LEADER, to jest:

- 1) oddolność (szeroki udział społeczności lokalnej w tworzeniu i realizacji strategii);
- 2) terytorialność (lokalna strategia rozwoju przygotowana dla danego, spójnego obszaru);
- 3) zintegrowanie (łączenie różnych dziedzin gospodarki, współpraca różnych grup interesu);
- 4) partnerstwo (lokalna grupa działania jako lokalne partnerstwo, w którym uczestniczą różne podmioty z sektora publicznego, społecznego i gospodarczego);
- 5) innowacyjność (w skali lokalnej);
- 6) decentralizacja zarządzania i finansowania;
- 7) sieciowanie i współpraca (wymiana doświadczeń i rozpowszechnianie dobrych praktyk).

<http://www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PROW-2014-2020>

<http://www.minrol.gov.pl/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PROW-2014-2020/Rozwoj-Lokalny-Kierowany-przez-Spolecznosc-RLKS>

Regionalny program operacyjny – RPO. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020 realizowana będzie między innymi poprzez Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020. W Regionalnym Programie dla województwa łódzkiego przewiduje się dofinansowanie zróżnicowanych projektów – począwszy od budowy dróg, przez wsparcie rozwoju firm i przedsiębiorczości, aż po działania dopasowujące kompetencje osób poszukujących pracy do potrzeb pracodawców czy pomoc młodym mamom w powrocie do aktywności zawodowej.

Dziedziny oraz rodzaje przedsięwzięć wspieranych w latach 2014-2020 z Regionalnego Programu dla województwa łódzkiego zostały dokładnie określone w samym programie oraz szczegółowym opisie jego priorytetów. Do głównych obszarów i typów projektów, na które w najbliższych latach przeznaczymy dofinansowanie, należą:

- **Nowoczesna gospodarka,**
- **Wzmocnienie konkurencyjności firm,**
- **Rynek pracy,**
- **Cyfrowe Łódzkie:**
  - utworzenie i udostępnianie treści cyfrowych stanowiących zasoby publiczne, również w wyniku digitalizacji istniejących zasobów,
- **Efektywność energetyczna, odnawialne źródła energii i gospodarka niskoemisyjna:**
  - budowa lub przebudowa dróg dla rowerów, w tym ścieżek rowerowych,
  - budowa, przebudowa liniowej i punktowej infrastruktury transportu zbiorowego (np. zintegrowane węzły przesiadkowe, drogi rowerowe, parkingi Park and Ride i Park and Bike),
- **Ochrona środowiska i efektywne wykorzystanie zasobów,**
- **Transport,**
- **Rewitalizacja,**

- ochrona dziedzictwa kulturowego poprzez prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane przy zabytkach i w ich otoczeniu wraz z promocją obiektu oraz zabezpieczenie obiektów dziedzictwa kulturowego na wypadek zagrożeń,
- przebudowa lub remont obiektów przemysłowych, powojaskowych, popegeerowskich i pokolejowych z zagospodarowaniem ich otoczenia,
- **Infrastruktura edukacyjna i zdrowotna,**
- **Profilaktyka i aktywność,**
- **Wsparcie społeczne,**
- **Edukacja, kwalifikacje, umiejętności:**
  - środki dla przedszkoli, szkół prowadzących kształcenie ogólne,
- **Turystyka:**
  - budowa, przebudowa infrastruktury turystycznej,
  - przystosowanie istniejących obiektów do pełnienia funkcji turystycznych,
  - inwestycje przyczyniające się do tworzenia lub rozwoju produktów regionalnych oraz tworzenia nowych miejsc pracy.

W programie mieszczą się również zintegrowane działania na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich. W ramach RPO WŁ na lata 2014-2020 przedsięwzięcia z zakresu zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich realizowane będą przy wsparciu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych (ZIT).

Uwzględniając cele polityki rozwoju terytorialnego wobec miast w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020 i koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 polegające m.in. na wzmocnieniu funkcji metropolitalnych miast wojewódzkich oraz integracji ich obszarów funkcjonalnych, ZIT realizowany będzie na terenie Łodzi i jej obszaru funkcjonalnego, tzw. Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego – ZIT wojewódzkiego.

ŁOM, zidentyfikowany w Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, obejmuje 5 powiatów (M. Łódź, zgierski, brzeziński, łódzki wschodni, pabianicki), wśród wymienionych gmin jest również gmina Ksawerów. ŁOM posiada unikatowe wewnętrzne potencjały dla wykorzystania których, w ramach ZIT wojewódzkiego wspierane będą, działania związane z: przywracaniem funkcji społ.-gosp. zdegradowanych obszarów poprzez ożywienie społ.-gosp. na tych obszarach wynikające z rewitalizacji fizycznej, społ. i gosp., ochrony dziedzictwa kulturowego (...).

<http://www.rpo.lodzkie.pl/>

Ponadto w województwie łódzkim działają Punkty Konsultacyjne Krajowego Systemu Usług Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości wspierające m. in. działania samorządów zmierzające do pozyskania funduszy europejskich:

- Regionalny Punkt konsultacyjny – Łódzka Agencja Rozwoju Regionalnego S. A. www.larr.lodz.pl
- Fundacja Rozwoju Przedsiębiorczości, www.frp.lodz.pl
- Regionalna Izba Gospodarcza – Łódź, www.rig.lodz.pl

¹⁾ stan na 31 grudnia 2016 r.

²⁾ Program opracowany przez zespół w składzie: mgr inż. arch. Jolanta Welc Jędrzejewska, mgr Agnieszka Lorenc Karczewska, mgr Anna Michalska, mgr inż. arch. Paweł Filipowicz.

³⁾ „Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020” przyjęta Uchwałą Sejmiku Województwa Łódzkiego Nr XXXIII/644/13 z dnia 26 lutego 2013 r.

⁴⁾ „Plan zagospodarowania przestrzennego województwa Łódzkiego. Aktualizacja” uchwalony uchwałą nr LX/1648/10 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 21 września 2010 r.

⁵⁾ Przyjęty przez Sejmik Województwa Łódzkiego uchwałą nr XXVI/487/12 z dnia 21 czerwca 2012 r.

⁶⁾ Przyjęty uchwałą Nr 125/2014 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r. w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

-
- ⁷⁾ Przyjętego przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.
- ⁸⁾ Tekst punktu w brzmieniu: Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Łodzi. Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Ksawerów na lata 2011-2014. Ksawerów 2010 r.
- ⁹⁾ Określenie takie pojawia się od wielu lat w literaturze dotyczącej osad fryderycjańskich okolic Łodzi;
- ¹⁰⁾ Załącznik do Uchwały Nr XXII/135/2007 Rady Gminy Ksawerów z dnia 13 grudnia 2007 r.
- ¹¹⁾ Uchwała Nr XLII/291/09 Rady Gminy Ksawerów z dnia 12 marca 2009 r.
- ¹²⁾ Uchwała Nr LI/375/09 Rady Gminy Ksawerów z dnia 29 października 2009 r.
- ¹³⁾ Uchwała V/25/11 Rady Gminy Ksawerów z dnia 31 stycznia 2011 r.
- ¹⁴⁾ Tekst punktu w brzmieniu: Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Łodzi. Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Ksawerów na lata 2011-2014. Ksawerów 2010 r.
- ¹⁵⁾ Tekst punktu w brzmieniu: Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Łodzi. Gminny Program opieki nad Zabytkami dla Gminy Ksawerów na lata 2011-2014. Ksawerów 2010 r.